

Національний університет "Чернігівський колегіум" імені Т.Г. Шевченка

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра загальної, вікової та соціальної психології

БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

**на тему: «Уявлення про сім'ю та шлюб у представників
різних вікових груп»**

Студентки 4 курсу 41 групи
спеціальності 053. «Психологія»

Панченко Марини Володимирівни

Науковий керівник:

доц. Ляховець Лариса Олексіївна

Оцінка:

Національна шкала: _____

Кількість балів _____ ECTS _____

Члени комісії: _____

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СОЦІАЛЬНИХ УЯВЛЕНЬ ПРО ПОНЯТТЯ «СІМ'Я» ТА «ШЛЮБ»	5
1.1. Феномен соціальних уявлень у сучасній психологічній науці.....	5
1.2. Феномен «шлюбу» та «сім'ї» у трансформаційному суспільстві.....	12
1.3. Трансформація особливостей уявлень про «сім'ю» та «шлюб».....	18
ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ	25
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ УЯВЛЕНЬ ПРЕДСТАВНИКІВ РІЗНИХ ВІКОВИХ ГРУП ПРО «СІМ'Ю» ТА «ШЛЮБ»	26
2.1. Організація та методики дослідження.....	26
2.2. Характеристика вибірки.....	27
2.3. Аналіз отриманих результатів	29
2.4. Лекція на тему: розширення уявлень про сучасний стан сім'ї та шлюбу	64
ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ.....	76
ВИСНОВКИ.....	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	79
ДОДАТКИ.....	85

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасному суспільстві спостерігається підвищений інтерес до феноменів сім'ї і шлюбу та уявлень про нього у представників різних поколінь (зокрема, юнаків та дорослих), обумовлений динамікою трансформації сформованих гендерних відносин і пов'язаних з ними економічних перетворень. Необхідність проведення досліджень на вказану тему обумовлюється, на наш погляд, цілою низкою причин. По-перше, збільшення кількості осіб репродуктивного віку, які свідомо погоджуються відтермінувати укладання шлюбу, що привертає увагу до вивчення цієї проблеми та дослідження відмінностей у поглядах представників «молодого» та «зрілого» поколінь на фундаментальні питання буття людини. По-друге, зростанням як громадського, так і наукового інтересу до проблем юнаків та дорослих у зв'язку з поширення течії «child free» та різноманітних альтернативних форм сімейно-шлюбних відносин. По-третє, недостатня розробленість даної проблеми в рамках сучасної соціальної психології.

Таким чином, обрана тема має як наукову, так і практичну значущість.

Об'єктом дослідження виступають уявлення про сім'ю та шлюб.

Предметом дослідження – особливості уявлень представників різних вікових груп про шлюбно-сімейні відносини.

Мета дослідження – виявлення особливостей уявлень представників різних вікових груп (юнаків та дорослих) про сім'ю та шлюб, сімейні та шлюбні цінності, дошлюбних/шлюбних партнерів.

Згідно з поставленою метою було визначено **основні завдання дослідження**:

1. Здійснення теоретичного аналізу феномену трансформації інституту сім'ї та шлюбу, соціальних уявлень про сім'ю та шлюб, та сімейні і шлюбні стосунки.

2. Організація та проведення емпіричного дослідження уявлень представників різних вікових груп про сім'ю, шлюб, партнерів по близьких стосунках.

3. Проведення кількісного та якісного аналізу отриманих результатів.

4. Розробка лекції, націленої на розширення уявлень опитаних різних вікових груп про поняття й цінність сім'ї та шлюбу в умовах трансформаційного суспільства.

Методологічною та теоретичною основою дослідження є концептуальні положення вітчизняних та зарубіжних вчених стосовно феномену соціальних уявлень (Ємельянова Т., Жадан І., Жодле Д., Московічі С.), формування уявлень особистості про сім'ю та шлюб (Андрєєва Т.В., Бурова Н.П., Голод С.І., Кан В.С., Мишлявцев Б.О., Мід М., Самосадова О.В., Слюсар Л.І., Сухарьова Н.Ф., Титаренко Т.М., Фролов П.Д., Фролова Ю.П., Харчев А.Г. та ін.).

Методи дослідження: теоретичні (аналіз, узагальнення, класифікація даних наукових джерел та емпіричних досліджень), емпіричні (тестування, анкетування, методи аналізу документів), методи первинного та вторинного статистично аналізу даних, узагальнення та інтерпретація отриманих даних.

Структура роботи зумовлена логікою дослідження і складається зі вступу, двох розділів, списку використаних джерел (62 найменування), додатків.

У першому розділі наведені результати теоретичного аналізу феномену соціальних уявлень; трансформації соціальних уявлень про сім'ю та шлюб, сімейні цінності; проаналізовано динаміку сприйняття сім'ї та сімейних цінностей в психологічній науці; розглянуто найбільш відомі типології сімейних та шлюбних стосунків.

У другому розділі наведений опис процедури емпіричного дослідження, його методів та методик, охарактеризовано вибірку, інтерпретовано отримані результати; наведено розробку лекції про розширення уявлень представників різних вікових груп про сім'ю та шлюб у трансформаційному суспільстві.

Загальний обсяг роботи 105 сторінок

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СОЦІАЛЬНИХ УЯВЛЕНЬ ПРО ПОНЯТТЯ «СІМ'Я» ТА «ШЛЮБ»

1.1. Феномен соціальних уявлень у сучасній психологічній науці

Поняття «соціальні уявлення», «соціальні настанови», «соціальні стереотипи», «упередження» є близькими одне до одного, оскільки виступають своєрідними способами акумуляції та розповсюдження інформації у суспільстві. Поряд з тим повної totoжності між ними немає.

Соціальні уявлення – це більш широке за смисловим навантаженням поняття, що характеризує складність процесу взаємодії індивіда та соціального світу [34].

Соціальні стереотипи та установки є лише одним із проявів соціальних уявлень, де підкреслюється їх високий ступінь стійкості.

Соціальним упередженням в більшій мірі, ніж соціальним стереотипам, притаманна експресивність.

Цінності і норми, які відображено в законах, традиціях, звичаях, виступають фундаментальною основою соціальних уявлень [1; 2; 16].

Витоки теорії соціальних уявлень кореняться в ідеях Е. Дюркгейма і Л. Леві-Брюля, які називали це поняття «колективними уявленнями» [34].

Різницю між суспільною та індивідуальною свідомістю Дюркгейм пояснював тим, що індивідуальна і суспільна свідомості утворені з різних елементів. Основним елементом суспільної свідомості він вважав колективні уявлення. Вони розкривають спосіб, за допомогою якого члени групи осмислюють себе у своїх стосунках зі світом. Колективні уявлення включені в свідомість кожного з нас, панують над нами зсередини. Цим вони відрізняються від вірувань і звичаїв, які діють на нас ззовні. Вихідні причини виникнення колективних уявлень, настроїв, поглядів, цінностей – не стан індивідуальної свідомості, а умови соціального життя і взаємодії людей [14].

З кінця 1950-х рр. XX ст. розробкою теорії соціальних уявлень зайнявся французький вчений С. Московічі [32].

У 1980-их рр. XX ст. С. Московічі запропонував замінити поняття «колективні уявлення» на «соціальні уявлення». Головне ж, на думку С. Московічі, полягало у тому, що в сучасних постіндустріальних суспільствах наукове знання має більшу цінність, і завдяки системі шкільної освіти стає доступне практично всім. Тому на зміну колективним уявленням приходять соціальні.

Класичне визначення соціального уявлення запропоновано самим С. Московічі: це – мережа понять, тверджень і пояснень, які народжуються у повсякденному житті в ході міжособистісної комунікації [33].

Вживання поняття «уявлення» у теорії С. Московічі вимагає спеціального пояснення. Воно не еквівалентне традиційному для психології чи логіки значенню, де «уявлення» є перехідною ланкою або від сприйняття до мислення, або від образу до поняття. Для С. Московічі соціальні уявлення є осмисленими знаннями, а в сучасному суспільстві – це еквівалент того, що у традиційних суспільствах називається міфами і віруваннями. Власне тому вони можуть називатися «сучасною версією здорового глузду» [32].

Д. Жодле поглиблює цю думку таким чином: «Категорія соціального уявлення позначає специфічну форму пізнання – знання здорового глузду – зміст, функції і відтворення якого соціально обумовлені» [21]. У цьому визначенні особливого значення у контексті нашого дослідження набуває підкреслення тієї думки, що соціальне уявлення – це форма пізнання соціальної дійсності.

Звернення до поняття «соціальне уявлення» було обумовлено також недоліками класичних моделей, особливо психоаналізу і біхевіоризму, які не могли пояснити значущі взаємодії людей з оточуючим світом. Критикуючи поняття «образ», «думка», «атітюд», С. Московічі пояснює невдачі колишньої дослідницької традиції прагненням зрозуміти і передбачити поведінку людей у межах об'єкт – суб'єктної парадигми, коли все зводиться до залежності стимул –

реакція. Дослідник вважав, що такий підхід спричинив розрив між світом зовнішнім і світом внутрішнім, уявляти собі щось – це означає розглядати стимул і реакцію разом, не розділяючи їх [23].

С. Московічі охарактеризував кінець XX ст. – початок XXI ст. як справжню еру соціальних уявлень. Вони зобов'язані своїм походженням ЗМІ і завдяки їм же відіграють визначальну роль у створенні та розповсюдженні думок, ідей, цінностей і переконань. Багато уявлень, що виникають у людей, не стільки індивідуальні, скільки соціальні.

Соціальні уявлення – це складне наукове поняття, яке включає в себе: а) образи, в яких сконцентрована сукупність значень; б) системи відліку, що дозволяють людям інтерпретувати події, які відбуваються з ними, осмислювати несподіване; в) категорії, що слугують для класифікації обставин, феноменів, інших людей; г) теорії, що дозволяють виносити про них певні судження [32].

Соціальні уявлення – це соціально вироблені і розділені з іншими людьми знання; вони спрямовані на освоєння людьми навколишнього середовища; розуміння і здатність пояснити факти та ідеї, що існують у світі; вплив на інших і спільні з ними дії; позиціонування себе щодо них; відповіді на питання тощо. Соціальні уявлення виконують чотири основні функції: 1) когнітивну; 2) інтеграції нового; 3) інтерпретації реальної дійсності; 4) орієнтації поведінки і соціальних стосунків.

Соціальні уявлення – це практичні знання. Будучи ментальним продуктом суспільства, вони відрізняються від решти способами створення та функціонування. Соціальні уявлення слід розглядати як продукт і процес переробки психологічної та соціальної реальності. Д. Жодле дає наступне визначення: «Соціальне уявлення позначає специфічну форму знання: знання з погляду здорового глузду, зміст якого свідчить про дію соціально маркованих породжуючих і функціональних процесів. У більш широкому розумінні воно означає форму соціального мислення [34].

Уявлення є ментальним репрезентантом чого-небудь: предмета, людини, події, ідеї. У цьому сенсі воно споріднене із знаком, символом. Воно являє

собою уявне відтворення чогось іншого, але припускає також творення чогось (індивідуальну або колективну креативність).

За влучним зауваженням Д. Жодле, «соціальні уявлення конденсують в один застиглий образ, історію, соціальні стосунки і забобони, які фактично становлять їх структуру» [21].

Більш точне розуміння феномену соціальних уявлень забезпечують знання про їх структуру як систему процесів, пов'язаних з уявним відтворенням якогось об'єкта: предмета, людини, матеріальної чи психічної події, думки тощо. При цьому слід враховувати, що вони не дублюють ні реальну, ні ідеальну, ні суб'єктивну, ні об'єктивну частину предмета або суб'єкта. «Соціальне уявлення – це процес, який встановлює ставлення до світу та об'єктів». Структура соціальних уявлень в підході французької школи обумовлена наступними положеннями (Д. Жодле, 2007): 1) Соціальне уявлення розташоване на межі соціального і психічного. Отже, в його структурі необхідно виявити і те, що визначається життям індивіда у соціумі, і те, що обумовлюється особливостями його психічної будови. 2) Структура кожного уявлення, як стверджує С. Московічі, «постає роздвоєною, вона має дві сторони, настільки ж нерозривні, як дві сторони одного аркуша паперу» [26, с. 46]. Це фігуративний і символічний боки, з цього твердження можна вивести наступну формулу:

$$\text{Соціальне уявлення} = \frac{\text{Образ}}{\text{Сенс}}$$

Центральний елемент, відповідно до гіпотези С. Московічі, містить найбільш ригідні й архаїчні елементи, притаманні кожному соціальному уявленню, що протягом століть вбудовувалися у свідомість людини. Ядро складається з особливих знань: нормативних, заснованих не так на фактах, як на цінностях, які, в свою чергу, пов'язані з колективним несвідомим. Виділення центрального ядра уявлень спирається на наступні кількісні критерії: 1) рівень згоди членів групи з приводу важливості даної характеристики об'єкта уявлення; 2) оцінка його характеристик для визначення об'єкта [33].

Периферична система соціальних уявлень покликана пояснити індивідуальні відмінності у процесі репрезентації. Вона більш мінлива, ніж центральне ядро, і тому дає можливість інтегрувати різні види інформації та практики. Складається з когнітивних схем і є опосередкованою ланкою між репрезентацією і реальністю. Соціальні уявлення визначаються особисто їх носієм, тобто суб'єктом, індивідом, сім'єю, групою і, нарешті, суспільством в цілому. Отже, уявлення залежать від позиції, яку займають суб'єкти в суспільстві, економіці та культурі. А оскільки всяке соціальне уявлення – це уявлення про щось або когось, то соціальне уявлення можна визначити як процес, що встановлює ставлення до об'єкта, суб'єкта і взаємин між ними.

Д. Жодле виокремлює п'ять фундаментальних властивостей уявлення [21]: – завжди є уявлення про об'єкт; – має подібний характер і властивість робити взаємозалежними чуттєве і розумове, перцепт і концепт; – має символічний і позначаючий характер; – має конструктивний характер; – набуває властивості автономності та креативності.

Розглядаючи соціальні уявлення, Д. Жодле виділяє шість підходів до їхнього вивчення, детально описаних у монографії І. Жадан [20]: 1) вивчається власне когнітивна діяльність суб'єкта щодо побудови уявлення й досліджуються два виміри: контекстуальний (вплив ситуації) і групова ідентифікація; 2) вивчається процес утворення змісту, що вкладається суб'єктом в уявлення, і запозичується ним із культури; 3) вивчається уявлення як форма дискурсу, елемент комунікації, спілкування; 4) досліджується вплив практичного досвіду суб'єкта на формування уявлення: його соціального стану, впливу інституціональних норм; 5) вивчається взаємовплив соціальних уявлень і міжгрупових відносин, динаміка зміни уявлень у міжгрупових відносинах; 6) розглядається соціальне уявлення як продукт пануючої ідеології.

Отже, як бачимо, практично немає такого об'єкта чи явища, яких не можна було б вивчати у межах цієї концепції.

Процес формування соціальних уявлень залежить від багатьох факторів. Природне і соціальне середовище постійно продукує інформацію, яка вибірково

сприймається і засвоюється людиною. У неї формуються соціальні уявлення, як певна картина світу, яка, в свою чергу, скеровує її зусилля на перетворення середовища [21].

Умовно можна було б виділити три основні функції соціальних уявлень у суспільному житті:

- 1) збереження стабільності, стійкості індивідуальної чи групової когнітивної структури;
- 2) детермінація поведінки і, нарешті,
- 3) адаптація зовнішніх соціальних фактів, введення їх в дію духовного життя колективного суб'єкта.

Функція підтримки стабільності психологічної життєдіяльності суб'єкта – найважливіша з приписуваних соціальному уявленню: «Зміст, логіка уявлення зміцнюють внутрішню структуру групи або індивіда, відтворюють й актуалізують її, встановлюючи зовнішні зв'язки», – зазначає С. Московічі [32, с. 189].

Соціальне уявлення як атрибут групової активності у сформованому вигляді виступає емблемою, узагальнюючим знаком соціальної спільності, консолідує її й полегшує процес міжгрупової взаємодії. Роль уявлення полягає у цьому випадку в репрезентації групових норм, цінностей перед будь-якими зовнішніми і внутрішніми протиріччями.

Отже, соціальні уявлення з'являються у повсякденному мисленні з метою обмірковувати, зрозуміти навколишній соціальний світ людини та інтерпретувати оточуючу соціальну реальність.

У вітчизняній психології соціальні уявлення розглядаються у роботах автора теорії соціального мислення К.О. Абульханової. Вона вважає, що соціальні уявлення виникають в особистості не лише шляхом безпосереднього контакту з дійсністю, але й із суспільної свідомості [16]. Автор зазначає, що уявлення завжди індивідуальні, вони належать особистості і несуть в собі особистісну специфіку.

Дослідниця Т.П. Ємельянова визначає соціальні уявлення як елементи суспільної свідомості, у котрих на рівні здорового глузду взаємодіють різні ідеологічні погляди, переконання, знання, що у сукупності становлять і пояснюють соціальну реальність [19].

Отже, можна сказати, що соціальне уявлення про який-небудь об'єкт – це те спільне, що властиве індивідуальним уявленням людей, які належать до певної соціальної групи, об'єднаних спільним практично-прагматичним контекстом стосунків із даним об'єктом; це уявлення, які поділяються даною групою. Носієм соціального уявлення може бути й індивід, і частина групи, і група в цілому. Кожного члена групи можна розглядати як суб'єкта соціального уявлення. Однак справжнім суб'єктом, творцем соціального уявлення, може бути тільки група в цілому, хоча, звичайно, внесок кожного з членів групи у створення соціального уявлення може істотно варіюватися [18].

Цікаве продовження розробки проблеми структури соціальних уявлень знаходимо у теорії А.М. Славської, яка особливу роль відводить інтерпретації, котра постає як здатність індивідуальної свідомості виробляти власну думку, а також вибудовувати змістові композиції, схеми, «версії», пояснення, особливо тоді, коли позиція особи невизначена або зазнає певних змін [45]. На відміну від науково-пізнавального процесу, інтерпретація не ставить за мету пошук істини, – вона допомагає досягти достовірності, певності, завершеності світобачення.

У дослідженні К.О. Абульханової виділені наступні характеристики уявлень, які відрізняються від функцій, окреслених представниками французької школи, перш за все тим, що всі уявлення мають особистісну основу: категоричність, ясність – невизначеність; конкретність («контактність») – абстрактність («віддаленість»); усвідомленість – неусвідомленість; консерватизм (статичний характер) – радикалізм (динаміка уявлень); гармонійність – суперечливість; раціоналізм – інтуїтивізм; колективність (суспільні уявлення) – індивідуальність та ін. [2].

Отже, аналіз досліджень соціальних уявлень, здійснений у працях К.О. Абульханової, А.М. Славської, Г.М. Андрєєвої, О.І. Донцова, Т.П. Ємельянової,

І.В. Жадан, С. Московічі та ін. показав, що різноманітність соціального світу виявляється у складності соціальних категорій і залежності наповненості їхнього змісту від особистісних і мотиваційних характеристик самого суб'єкта сприймання. Наголошується, що соціальні уявлення або «соціальні репрезентації» є чинником, що конструює реальність не лише для окремого індивіда, але і для окремої групи [9].

Проблема вивчення особливостей соціальних уявлень, у першу чергу, пов'язана з необхідністю усвідомити, зрозуміти оточуючий світ, інтерпретувати соціальну дійсність, налагодити ефективну діяльність, допомогти орієнтуватися у суспільстві.

Слід зазначити, що уявлення – це не просто наочні образи дійсності, а завжди, певною мірою, узагальнені образи. Узагальнення є у тих уявленнях, які належать до цілої групи подібних предметів.

1.2. Феномен «шлюбу» та «сім'ї» у трансформаційному суспільстві

Вважаємо за необхідне встановити змістовне наповнення понять «шлюб» та «сім'я», з'ясувати їх спільні та відмінні характеристики.

Шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у державному органі реєстрації актів цивільного стану. Шлюб становить основу формування сім'ї [41].

Сучасні соціологи визначають шлюб як «соціальну форму відносин між чоловіком й дружиною, що історично змінюється, і за допомогою якої суспільство впорядковує і санкціонує їх статеве життя і визначає їх подружні і батьківські права і обов'язки» [54 с. 66]. У цьому визначенні ключовими моментами для поняття сутності шлюбу є уявлення про мінливість форм шлюбу, його соціальної репрезентації і ролі суспільства в його впорядкуванні і санкціонуванні, правовому регулюванні. Причому правове регулювання забезпечується як прямими методами, так і опосередкованими.

Відносини між подружжям регулюються сукупністю норм і санкцій інституту шлюбу. Останній є сукупністю соціальних норм, які санкціонують відносини між чоловіком та жінкою, систему взаємних обов'язків та прав, істотних для функціонування інституту сім'ї. Шлюбні відносини між чоловіком та жінкою регулюються юридичними та культурними нормами. До юридично закріплених норм, зокрема, відносяться питання володіння майном, матеріальних обов'язків подружжя відносно одне одного, мінімального віку тощо [54].

Виділення шлюбу як структурної одиниці відбулося в історичному аспекті порівняно недавно в результаті серйозних соціально-економічних перетворень сучасного суспільства, які сформували умови для рівноправ'я (соціального, юридичного, морального) чоловіки і жінки. Подружжя – це особистісна взаємодія чоловіка і дружини, регульоване моральними принципами і підтримуване властивими йому цінностями [12].

У даному визначенні підкреслюються: не інституційний характер зв'язку, властивий шлюбу; рівноправність і симетричність моральних обов'язків і привілеїв обох членів подружжя.

Історії людства відомі наступні типи шлюбних відносин [56]:

1) полігамія — шлюбний союз більш як двох партнерів. Полігамія може бути реалізована у варіантах:

- полігінії (один чоловік має двох і більше дружин);
- поліандрії (одна жінка перебуває у шлюбі більше, ніж з одним чоловіком одночасно);
- групового шлюбу (характерний для первісного суспільства і санкціонує одночасне сімейне співжиття кількох чоловіків та жінок, які не створюють відокремлених подружніх пар);

– моногамії (шлюб між одним чоловіком та однією жінкою);

2) за вибором шлюбного партнера [3]: – ендогамний (шлюб між представниками однієї соціальної групи); – екзогамний (шлюб між представниками різних соціальних груп);

3) за мотивацією партнерів: – шлюб за коханням; – за розрахунком; – за шаблоном. Останній укладається тоді, коли спрацьовує міркування "Всі мої однолітки одружуються, як би й мені не спізнитися";

4) за економічним критерієм: – рівний; – нерівний (різниця у віці чи прибутках між партнерами); – калімний (викуп за наречену, існує переважно у народів Азії та Африки); – гостьовий (подружжя має дві квартири та живе окремо, відвідуючи один одного 2-3 рази на тиждень); – повторний шлюб (вступ у шлюб з іншим партнером після розірвання попереднього шлюбу); – цивільний шлюб (оформлений в органах державної влади без участі церкви); – ранній шлюб (укладається між особами, які не досягли 17-18 років); – конкубінат (зв'язок одруженого чоловіка із незаміжною жінкою, яка має від нього дітей); – свінгерство (шлюбне утворення, що передбачає обмін дружинами та чоловіками) [51].

Таким чином, шлюб – це своєрідний контракт, який укладається між трьома сторонами – чоловіком, жінкою та державою. У багатьох суспільствах держава лише здійснює юридичне укладання шлюбу, а його посвяту здійснює церква. При цьому посвята шлюбу перед церковним олтарем вважається найсильнішою формою зміцнення шлюбу. Разом з тим, узаконюючи шлюб, держава не може визначати часові межі його існування, тобто через певний проміжок часу один із членів подружжя може виступити ініціатором розлучення. Останнє символізує свободу особистості [4].

Таблиця 1

Трансформація форм шлюбно-сімейних стосунків [58]

<i>№</i>	<i>Традиційні шлюбно-сімейні Стосунки</i>	<i>№</i>	<i>Альтернативні форми шлюбно-сімейних стосунків</i>
1.	Законні (юридично оформлені, фіксовані)	1.	Самотність Незареєстроване співжиття
2.	Обов'язково з бажанням мати чи з наявністю дітей	2.	Свідомо бездітний шлюб
3.	Стабільні	3.	Розлучення, повторні шлюбно-сімейні

			стосунки
4.	Чоловіча ідеологія (настанова на верховенство чоловіка)	4.	Відкритий шлюб
5.	Сексуальна вірність партнерів	5.	Позашлюбний секс
			Свінгерство
			Інтимна дружба
6.	Гетеросексуальність	6.	Гомосексуальність
7.	Діадичність	7.	Груповий шлюб, житлові спільноти і колективні сім'ї

У психологічній науці «сім'я» розглядається, як мала соціальна група, найважливіша форма організації особистого побуту, джерело якої міститься у подружньому союзі і батьківських зв'язках, тобто відносинах між чоловіком і дружиною, батьками і дітьми, братами і сестрами та іншими родичами, котрі живуть разом і ведуть спільне господарство на основі єдиного сімейного бюджету. Саме існуючі в суспільстві соціальні норми і культурні зразки задають еталони уявлень про те, яким повинен бути чоловік, дружина, діти, а також відносини між ними [47].

Сім'ю можна розглядати, по-перше, як історично конкретну систему взаємин між чоловіком і дружиною, між батьками і дітьми і, по-друге, як малу соціальну групу, члени якої поєднані шлюбними, родинними стосунками, спільністю побуту і взаємною моральною відповідальністю та соціальною необхідністю, обумовленою потребою суспільства у фізичному й духовному відтворенні населення [3].

Основними ознаками сім'ї є шлюбні зв'язки; зв'язки спорідненості; спільний побут та спільний сімейний бюджет. Сьогодні за різними підходами і критеріями вчені нараховують понад 40 типів і форм сімей.

В умовах сучасного трансформаційного суспільства функціонують наступні типологізації сім'ї [4]:

1) за складом сім'ї (А.І. Антонов і В.М. Медков): – розширена (складна) сім'я; – нуклеарна; – проста;

2) за структурним складом (Личко А.Е., 1979): – повна сім'я; – неповна; – «перекручена» або деформована сім'я (наявність вітчима замість батька чи мачухи замість матері), сім'я повторного шлюбу;

3) за кількістю дітей: – бездітні; – одnodітні; – малодітні (дві дитини); – багатодітні [48];

5) за ієрархією влади (Антонов А.І., Медков В.М., 1996): – патріархальна або патернальна; – матріархальна або матернальна; – егалітарна;

6) за якістю взаємин і атмосферою в сім'ї (Личко А.Е., 1979): – благополучна; – стабільна; – нестабільна; – дезорганізована;

7) за характером розподілу домашніх обов'язків: – традиційна; – колективістська (обов'язки виконують разом або по черзі); – індивідуалістична;

8) за характером проведення вільного часу: – відкрита; – закрита;

9) за типом поселення: – міська; – сільська [56].

В. С. Торохтій, узагальнюючи результати попередніх досліджень, додає, що сучасні сім'ї відрізняються не тільки своєю типологією, але й специфічними ознаками, за якими класифікуються наступним чином:

1) За сімейним побутом, укладом: сім'я-«віддушина»; – сім'я дітоцентричного типу; – сім'я-«спортивна команда» або «дискусійний клуб»; сім'я, яка ставить на перше місце комфорт, здоров'я, порядок.

2) За однорідністю соціального складу: – соціально гомогенні (однорідні); – гетерогенні (неоднорідні) сім'ї [46];

3) За сімейним стажем: – молодята, – молода сім'я, – родина, що чекає дитину, – родина середнього подружнього віку, – старшого подружнього віку, літні подружні пари.

4) За типом споживчої поведінки: – сім'ї з «фізіологічним» або «наївно-споживчим» типом споживання (переважно з харчовою спрямованістю); – сім'ї з «інтелектуальним» типом споживання, тобто з високим рівнем витрат на покупку книг, журналів, на видовищні заходи тощо; – сім'ї з проміжним типом споживання.

5) За особливими умовами сімейного життя: – студентська сім'я, – «дистантна» сім'я, – «позашлюбна сім'я» [53].

6) За соціальною мобільністю: – реактивні сім'ї, – сім'ї середньої активності; – активні сім'ї.

7) За станом психічного здоров'я: – здорова сім'я, – невротична сім'я, – віктимогенна сім'я [51].

Основними функціями сім'ї, на думку І. В. Гребеннікова (Гребенников І. В., 1991), є: – репродуктивна; – економічна (суспільне виробництво засобів до життя, відновлення витрачених на виробництві сил своїх дорослих членів, ведення свого господарства, наявність свого бюджету, організація споживчої діяльності); – виховна; – комунікативна [3].

М.С. Мацковська основні функції сучасної сім'ї доповнює наступними: господарсько-побутова, соціально-статусна, емоційна, сексуальна, сфера первинного соціального контролю, сфера духовного спілкування [31].

На думку Г. Навайтіс, можна визначити наступні основні групи сімейних потреб: – створення і підтримання матеріальних умов життєдіяльності сім'ї; – потреби в любові і опіці, пов'язані з материнством; – потреба в психологічній і фізичній близькості; – потреба в сімейному спілкуванні. Виходячи з такого розподілу чітко позначаються основні сфери сімейного впливу: побут, діти, інтимність і сімейне спілкування. Чи не виникає сумніву, що ті потреби, які задовольняються в сім'ї, можуть бути реалізовані поза сім'єю, що тільки сім'я може всі ці потреби об'єднати і задовольнити в комплексі. Така точка зору допомагає краще зрозуміти, в якому випадку мова йде про сім'ю, в якому – про близьку до неї малу групу [58].

Отже, шлюб це – соціальний інститут, який встановлює юридичні права і обов'язки подружжя, сім'я – більш широке поняття, яке включає в себе сукупність міжособистісних відносин, що не піддаються правовому регулюванню. Шлюб поширюється лише на двох людей, сім'я об'єднує батьків і їх дітей, а також інших родичів, з якими підтримується спілкування. Подружжя можуть не жити разом, а партнери пов'язані спільним побутом. Перебуваючи в

шлюбі, чоловік і жінка часом залишаються абсолютно чужими людьми Члени сім'ї несуть відповідальність один за одного, мають схожі інтереси і погляди на життя. Подружжя можуть не замислюватися про продовження роду Партнери прагнуть до народження дітей, їх виховання і соціалізації.

1.3. Трансформація особливостей уявлень про «сім'ю» та «шлюб»

На сьогоднішній день сім'я перебуває в кризовому становищі. І причиною цього є: соціальні зміни, зростання мобільності населення, урбанізація, секуляризація та інші чинники, що призводять до розхитування інституту «сімейних цінностей». Ці та низка інших чинників зумовили також руйнацію сім'ї як соціального інституту суспільства, зміну її місця у координатах ціннісних орієнтацій.

Вже в дев'яностих роках ХХ ст. одруження не розглядається як необхідність, зростає число домогосподарств, які складаються з однієї людини серед юнаків і серед людей похилого віку; все більша кількість молодих людей свідомо обирає самотній спосіб життя, як свій життєвий стиль (Крайг Г., 2002); зменшився вплив батьків на матримоніальний вибір юнаків; виросли очікування і вимоги, що пред'являються молодими людьми до сімейного життя; вибір ґрунтується в більшій мірі на основі особистих якостей (а не соціальних характеристик) [3].

Змінюються причини вступу в шлюб, тривалості дошлюбних залицянь, оптимальний вік вступу в шлюб, вимоги до особистісних якостей шлюбного партнера (юнаки більше уваги приділяють зовнішності майбутньої дружини, а дівчата – мужності і силі майбутнього чоловіка); критерії вибору майбутньої (-ого) подружнього партнера (зокрема, партнер повинен розділяти їх прагнення, переконання і цінності); наявність почуття любові до обранця істотно впливає на уявлення про майбутнього партнера для вступу в шлюб; передумовами довговічності сімейного життя наразі виступають любов і довіра в сім'ї, взаєморозуміння подружжя, доброта і повагу один до одного [40].

Руйнуються самі поняття «родина», «сім'я». Розпад сімей часто пов'язаний із зростанням аморальності чоловіків. «...Майже половина чоловіків на другий день після розлучення перестають піклуватися про власних дітей» [43, с. 15].

Споконвіку в основі української сім'ї були взаємоповага, підтримка, взаєморозуміння. Шлюби укладалися один раз і на все життя. За даними Державної служби статистики, в 2018 р. в Україні було зареєстровано 278 тисяч шлюбів і більше 168 тисяч розлучень. Виходить, що розпадається 6 з 10 шлюбів. 50-60% всіх розлучень припадає на молоді сім'ї, з яких більша частина розлучається в перші 3 місяці – 1,5 року спільного життя. І дуже рідко в основі цих розлучень перебувають невирішені проблеми.

Найчастіше це просто небажання зрозуміти та прийняти думку іншого, поступитися, неготовність взяти на себе відповідальність за майбутнє та будувати рівноправні стосунки з обранцем, надто висока вимогливість (але чомусь не до себе, а до шлюбного партнера), звичайні побутові суперечки

Та, як показують соціологічні дослідження, найбільша кількість конфліктів припадає саме на сім'ю. Можна сказати, що родина в наш час стає місцем, де розряджається невдоволення, вихлюпуються скарги і докори [6].

Сучасний шлюб розглядається часто як “тимчасовий контракт”. Можливість переукладання цього “контракту”, тобто розлучення, усвідомлюється як прояв свободи.

В Україні підвищуються вікові показники укладання шлюбу: середній вік вступу до шлюбу чоловіків за 1989-2018 рр. підвищився з 26,8 до 29,6 років (до першого шлюбу – з 23,9 до 26,0); жінок відповідно з 25,3 до 26,8 (до першого шлюбу – з 21,9 до 23,5).

Відбувається перехід від сім'ї, заснованої на соціокультурних приписах, до сім'ї на сонові міжособистісних переваг.

Головним критерієм, за яким зараз вступають у шлюб є любов і надія на підтримку одне одного [41].

Провідними цінностями в шлюбі виступають: задоволеність подружжя міжособистісними взаєминами – відчуття особистого щастя – інтимність – секс [6].

Збільшилась кількість юнаків, які вважають «шлюб за розрахунком» цілком прийнятним і допустимим [41].

Продовжує поширюватись уявлення про те, що родина є останнім притулком для людини, порятунком від стресів, спричинених навколишнім світом, що саме в родині людина набуває підтримки у житті.

Здійснюється перехід від розширеної сім'ї, що складається із трьох поколінь із домінуванням старших, до децентралізованих нуклеарних сімей, у яких шлюбні узи ставляться вище родових, батьківських [12].

У 2018 р., зазначає В. С. Кан, кількість шлюбів скоротилася до 2105, що на 21,2% менше аналогічного показника 2009 р. [23]. За підсумками перепису населення 2018 р. в Україні на 43,3% зменшилася кількість сімей, порівняно з переписом 1990 р. [46].

Основу сім'ї становить, як правило, шлюбна пара. Однак є сім'ї, що характеризуються спільним проживанням, загальним веденням господарства, але юридично не оформлені. Такі сім'ї називають цивільними. Кількість таких сімей останнім часом помітно збільшилося. Соціологи взагалі відзначають зниження бажання й готовності населення до взяття шлюбу, що особливо характерно для сучасних розвинених країн. [12].

Значно збільшилася кількість юнаків, які позитивно розглядають співжиття, як можливість краще пізнати свого партнера, перевірити свої почуття, після чого деякі з них не виключають можливість протягом різного часу (від 6 місяців до декількох років) оформити відносини офіційно.

Однак дослідження Самосадова Є.В. та Сухарьова М.Ф. у 2017 р. показало, що більшість дівчат не згодні жити з майбутнім партнером у цивільному шлюбі; для них обов'язково отримати «штамп у паспорті». Протилежні дані отримані в ході аналізу відповідей хлопців, які вважають зареєстрований шлюб застарілим явищем [41].

Юнаки звертають увагу на те, що неузаконені відносини простіше розірвати. Реєстрація шлюбу для молодих людей перестала мати символічне значення «початку спільного життя». Сучасна молодь не поспішає легалізувати фактично сформовані шлюбні відносини, як це було у попередніх покоління. Іншими словами, популярність зареєстрованого шлюбу падає, і серед молодих пар незареєстровані союзи успішно конкурують з офіційним шлюбом [46].

З'явилися шлюбні пари, які хочуть жити для себе [12]. Підтвердження цьому знаходимо, аналізуючи звернення до територіального Центру соціального обслуговування населення, які дають змогу зробити висновок про те, що для сучасної молоді, найбільш значущими сферами життя є: робота, дозволя, спілкування з однолітками, стосунки з батьками; середньо-значущими: навчання, здоров'я, шлюб, любов, секс [30].

Відбувається перехід від стабільної багатодітної сім'ї до малодітної й масової одnodітної сім'ї [46]. Одnodітні сім'ї становлять у містах більше 50% від загального числа сімей. Із цих сімей розпадається кожна друга [12].

На даному етапі батьківство планується, на відміну від попередніх часів, коли вже з'являлася дитина (через 9 міс. – 1 рік) після весілля. Зараз практики батьківства є варіативними, і планування народження відбувається через зростання життєвих ризиків. Батьки хочуть досягти певного рівня добробуту, дати дитині певні гарантії. За дослідженнями Інституту демографії за 2018 р. серед респондентів з дітьми 81% зазначили, що народження їх останньої дитини було запланованим. Це показник того, що планування батьківства вже стало соціокультурною нормою.

За даними Організації економічного співробітництва та розвитку 2015 р., у європейських країнах жінки народжують свою першу дитину в середньому в 28,5 років. В Україні жінки народжують первістків рано – у 24,5 роки (у 2014 р.), але цей вік збільшився, порівняно з 2002 р., коли першу дитину народжували у 22 роки. До речі, за роки незалежності України частка жінок, що народжують у 30-34 роки, зросла вдвічі [44].

Значна кількість дітей виховується батьками, які перебувають у незареєстрованому шлюбі або в неповних сім'ях. Така ситуація потенційно несприятлива для статусу і становища жінки, і не може не відбиватися на процесі виховання нею дітей [23].

У той самий час, репродуктивна функція, а також виховання дітей – як сімейні функції – відсуваються на другий план [6].

Сім'я перестає бути економічною одиницею і стає сферою емоційних взаємин, комфорту, притулком [10].

Сім'я і наявність дітей стали менш соціально значущими пріоритетами в системі цінностей молодих людей. Сучасна молодь понад усе ставить незалежність, кар'єру, матеріальне благополуччя. Створення ж сім'ї планується лише після побудови успішної кар'єри.

Індивідуалізація життя привела до того, що багатьма людьми сім'я розглядається як об'єкт для задоволення егоцентричних потреб. Узи партнерства сприймаються як речі, які слід споживати, а не виробляти. Одним з доказів виступає зростання відмов молодих людей від народження дітей (свідома бездітність на користь задоволення власних потреб), що доводить перевагу особистих інтересів над сімейними. К. Леш у кін. 1970-х рр. у книзі «Притулок в безсердечному світі: обложена сім'я» (Haven in a Heartless World: the Family Besieged) написав про те, що в США посилилася тенденція «бачити в родині не більше, ніж шлюб, а в шлюбі – не більше, ніж ненав'язливу прихильність без обов'язків» [61, с. 6]

Збільшується кількість пар, які не мають дітей: частина з них не спроможна їх мати через медичні показники; частина – не хоче їх мати, оскільки не пов'язує своє майбутнє з продовженням роду (так званий «чайлд-фрі шлюб», досить малопоширений; за даними різних опитувань із 2010 р., цей показник перебуває у межах 1-2% [61]. А згідно з європейськими дослідженнями, настанов child-free шлюбу статистично частіше дотримуються чоловіки [62].

Бездітні сім'ї (де протягом 10 років шлюбу не з'явилася дитина) становлять більше 15% від всіх сімей. Кожна третя така сім'я розпадається, найчастіше з ініціативи чоловіків [46].

Тенденцією останніх десятиліть стало: поширення нетрадиційних сімей; материнських сімей; частіше зустрічаються неповні сім'ї на чолі з батьком [30].

Втративши національні сімейні традиції, сучасне українське подружжя намагається копіювати американський спосіб життя – з його прагматичними зв'язками, повною матеріальною незалежністю її членів тощо [40].

Разом з тим для сучасної сім'ї характерні й позитивні зміни: розширення волі вибору для чоловіка й жінки, становлення рівності характерів. Відмітною ознакою сім'ї є спільне ведення домашнього господарства [46].

Сучасний характер відносин – це відносини партнерства, рівності, поваги членів подружжя один до одного. І це свідчить про поступове впровадження в сімейне життя засад гендерної рівності. Влада як право і можливість розпоряджатися чимось, підкоряти когось своїй волі замінюється лідерством як моральним і емоційно-психологічним авторитетом в тій сфері, де член сім'ї може зарекомендувати себе «кращим і першим». І тут вже неважливо, хто ти: чоловік або жінка, дорослий чи дитина [6].

Спостерігається поступовий перехід від традиційної моделі «чоловік – годувальник і жінка – частково домогосподарка» до моделі «двох годувальників – двох господарів». При цьому відповідність дівчат/жінок нетрадиційній моделі поведінки не виключає проявів патріархальної системи уявлень про жіночність і жіноче призначення (самореалізація у сфері сімейно-шлюбних відносин).

За даними як вітчизняних, так і зарубіжних досліджень, велику частину (70-80%) домашньої роботи, як і раніше, виконують жінки. Підтвердженням такої нерівності може бути той факт, що жінка щодня витрачає на домашню (неоплачувану) працю від 2 до 6 годин, а чоловік – до 40 хв. Брак часу в жінки, яка прагне успішно впоратися з професійними обов'язками і з домашніми справами, часто призводить до стресу, оскільки таке поєднання є доволі важким [40]. Це впливає на всі сторони функціонування сім'ї, у тому числі на

демографічну поведінку, призводячи до зниження народжуваності й росту рівня розлучень [46].

Таким чином, до початку XXI ст. сім'я пройшла кілька щаблів розвитку: патріархальна або традиційна, дітоцентриська або сучасна, подружня чи постсучасна, а також неповна і позашлюбна. В даний час відбувається трансформація сучасних уявлень чоловіків і жінок щодо інституту сім'ї, яка супроводжується зміною духовних основ і духовного потенціалу сучасної сім'ї. Серед важливих чинників, що впливають на сім'ю та її стабільність можна виділити наступні: вестернізація системи цінностей (поширення західних цінностей по всьому світу); трансформація економічного укладу; прояви індивідуалізму; гендерна асиметрія; перерозподіл соціальних ролей між жінкою і чоловіком тощо.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ

Соціальні уявлення є осмисленими знаннями, а в сучасному суспільстві – це еквівалент того, що у традиційних суспільствах називається «міфами» і «віруваннями». Власне тому вони можуть називатися «сучасною версією здорового глузду». Соціальні уявлення включають в себе: а) образи, в яких сконцентрована сукупність значень; б) системи відліку, що дозволяють людям інтерпретувати події, які відбуваються з ними, осмислювати несподіване; в) категорії, що слугують для класифікації обставин, феноменів, інших людей; г) теорії, що дозволяють виносити про них певні судження. Вони виконують чотири основні функції: 1) когнітивну; 2) інтеграції нового; 3) інтерпретації реальної дійсності; 4) орієнтації поведінки і соціальних стосунків.

Під поняттям шлюбу розуміється сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у державному органі реєстрації актів цивільного стану. Шлюбні відносини між чоловіком та жінкою регулюються юридичними та культурними нормами. Життя сім'ї регулюють сімейні норми і правила

Сім'я – це група людей, яка складається з чоловіка та жінки, їхніх дітей та інших близьких родичів, що живуть разом; соціальний осередок, який найтісніше об'єднує людей на основі шлюбних і кровних зв'язків. Сім'я є складнішою системою взаємин, ніж шлюб, тому що вона поєднує окрім чоловіків, жінок ще й їхніх дітей, інших родичів.

Сучасними тенденціями дошлюбного вибору: – зростання вільного вибору партнера, що породжує більшу критичність; – збільшення віку молодих людей, що вступають в шлюб; – поєднання мотивації розрахунку та симпатії при виборі шлюбного партнера.

Сучасні родини характеризуються: – зростанням вимог до вдалого шлюбного життя; – зменшенням дітонародження та кількості дітей в сім'ї; – поєднанням сімейної та професійної самореалізації; – послабленням гендерної диференціації у виконанні родинних функцій; – зниженням влади батьків над дітьми і влади чоловіків над жінками; – посиленням міграційних процесів.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ УЯВЛЕНЬ ПРЕДСТАВНИКІВ РІЗНИХ ВІКОВИХ ГРУП ПРО «СІМ'Ю» ТА «ШЛЮБ»

2.1. Організація та методики дослідження

З метою вивчення уявлень сучасної молоді і дорослих про їх уявлення про «сім'ю» та «шлюб», нами було використано ряд діагностичних методик.

«Гісенський особистісний опитувальник» [11]

Опитувальник дозволив встановити уявлення респондентів про дошлюбного партнера у юнаків та наявного чоловіка/дружину у зрілих респондентів. Він представив нам можливість створити портрет, в якому респонденти описують внутрішні якості дошлюбного партнера (у юнаків) та про наявного шлюбного партнера (у дорослих) та уявлення опитуваних про психосоціальні зв'язки, до яких долучаються їхні партнери по близьких стосунках.

Опитувальник дає змогу оцінити результати, отримані за 6-тьма основними біполярними шкалами: шкала соціального ухвалення, шкала домінантності, шкала контроль, шкала з переважаючими настроями двох полюсів гіпоманіакальної, депресивної, шкала відкритості-замкнутості, шкала соціальних здібностей. Але у нашому дослідженні зверталася увага не на узагальнюючі шкали, а саме на окремі особистісні характеристики оцінюваних партнерів, оскільки це більше відповідало завданням бакалаврської роботи.

Анкети (авторські) «Сучасна сім'я» (Додаток А) та «Сучасний шлюб», (Додаток Б)

З метою виявлення змістових характеристик уявлень сучасних юнаків та дорослих респондентів про сім'ю та шлюб, нами було проаналізовано результати дослідницьких робіт фахівців (Антонова О.І., Матушкина М.Ф., Петровського А.П., Самосадова Є.В., Сухарьова Н.Ф., Титаренко Т.М., Харчева А.Г., Фролова П.Д., Фролової Ю.П., Яценко Т.С. та ін.).

Досліджуваним пропонувалося відповісти на ряд питань, які висвітлюють низку наступних проблем: розуміння поняття «сім'я» та «шлюб», умови створення сім'ї та причини вступу у шлюб, оцінка спільного проживання пари, без офіційної реєстрації шлюбу, форми сприятливих шлюбних відносин, необхідність укладення шлюбу, обмеження шлюбу та ін.

Опитувальник «Рольові очікування і домагання у шлюбі» (Волкова А.М.)

Опитувальник використовувався з метою визначення уявлень юнаків про значущість в їх сімейному житті найважливіших функцій, які виконує родина: 1) сексуальні відносини; 2) особистісна ідентифікація з партнером; 3) виконання батьківсько-виховних обов'язків; 4) професійні інтереси кожного з подружжя; 5) господарсько-побутове обслуговування; 6) моральна та емоційна підтримка; 7) зовнішня привабливість партнера. Ці шкали, відображаючи основні функції сім'ї, складають шкалу сімейних цінностей. Методика також виявляє уявлення про бажаний розподіл ролей між чоловіком і дружиною при реалізації сімейних функцій, об'єднаних шкалою рольових очікувань і домагань.

2.2. Характеристика вибірки

Всього в опитуванні взяла участь 91 особа, з них: 42 юнаки (віком від 18 до 21 років; середній вік становить 20 років; у тексті роботи ця група умовно названа нами «18+») і 49 дорослих (віком від 40 до 45 років; середній вік становить 42 роки; ця група отримала умовну назву «40+»).

Респонденти юнацького віку – це студенти 2, 3, 4-ого курсів НУ «ЧК» імені Т.Г.Шевченка, Національного університету «Чернігівська політехніка» та КПІ ім. І.Сікорського. Респонденти зрілого віку – це працівники правоохоронних органів, працівники відділу державного земельного кадастру, працівники обласного ПАТ «Служба газу».

Респонденти мешкають в районних центрах, селищах міського типу, селах Чернігівської області.

Юнаки. Вибірка включає 42 респондентів віком від 18 до 21 років. З них 18 років шістьом юнакам, 19 років – чотирьом, 20 років – 10-ьом юнакам і 21 рік – 22-ум юнакам. Всі досліджувані юнаки є мешканцями районних центрів, селищ міського типу, сіл Чернігівської області.

Беручи до уваги, що наше дослідження орієнтоване на вивчення уявлень сучасної молоді про сім'ю та шлюб, вважаємо за доцільне диференціювати респондентів за кількома ознаками, що стосуються окремих характеристик їх батьківських родин, що покликано полегшити тлумачення й розуміння отриманих результатів.

Критерій «Статус у стосунках»: 7 з них – одружені, 20 – знаходяться в стосунках, 15 – не знаходяться у (постійних, тривалих) стосунках;

Критерій «Взаємостосунки між батьками на даний момент» (оскільки, ми вважаємо, що це справляє вплив на формування уявлень юнаків щодо сім'ї та шлюбу): у 28 респондентів – батьки і зараз перебувають у шлюбі, у 12-ти – розлучені, у одного – не розлучені, але живуть не разом, у одного – розлучені, але живуть разом.

Дорослі. Вибірка включає 49 дорослих, мешканців районних центрів, селищ міського типу, сіл Чернігівської області віком від 40 до 45 років. З них 40 років – шістьом, 41 рік – вісьмом, 42 роки – сімом, 43 роки – вісьмом, 44 роки – вісьмом, 45 років – дванадцятьом.

Диференціювання учасників з позиції «Статус у стосунках» показало, що знаходяться в сімейних стосунках 20 респондентів; розлучені і зустрічаються – 10 респондентів; не розлучені і не зустрічаються – два респонденти, розлучені і не перебувають у тривалих, постійних стосунках – 8 респондентів, були розлучені, а зараз перебувають у повторному шлюбі – 9 респондентів.

Наступний критерій диференціювання «Взаємостосунки між батьками на даний момент» у 42 – батьки і зараз перебувають у шлюбі, у сімох – розлучені.

Формування вибірки нашого дослідження ґрунтувалось на принципі добровільності.

2.3. Аналіз отриманих результатів

Анкета (авторська) «Сучасна сім'я»

«Сім'я – це...»

Юнаки у поясненні поняття «сім'я» надають найбільшого значення тлумаченням, пов'язаним з визначенням її первинного складу, функціями, існуючим між членами родини стосункам:

- «чоловік і жінка, які кохають одне одного», 18 виборів;
- «коло близьких людей, які завжди поруч, у будь-якій ситуації» – 12 виборів; «група людей, що підтримують одне одного» – 7 виборів;
- «теплий осередок, де тебе чекають близькі та рідні люди – там де можна відпочити не думаючи про проблеми» – 5 виборів.

В юридичному сенсі досліджувані також спираються на визначення сім'ї як кола осіб, пов'язаних особистими і майновими правами і обов'язками, що впливають із шлюбу. Іншими словами, уявлення про сім'ю, як коло осіб, котрі мають сімейні правовідносини частіше зустрічається серед представників зрілого покоління (12 виборів), ніж у юнаків (7 виборів).

Як і юнаки, опитувані зрілого віку визначають сім'ю як «чоловік і жінка, які кохають одне одного» – 8 виборів; «теплий осередок, де тебе чекають близькі та рідні люди – там де можна відпочити не думаючи про проблеми» – 6 виборів. На відмінну від юнаків, покоління «Х» називає сім'ю «першоосновою життя, найголовнішим, що є в людини» – 6 виборів.

Таблиця 2

Розуміння поняття «сім'я» представниками різних вікових груп

<i>Юнаки (n=42)</i>			<i>Дорослі (n=49)</i>		
<i>№</i>	<i>Категорія</i>	<i>Кіл-ть виборів</i>	<i>№</i>	<i>Категорія</i>	<i>Кіл-ть виборів</i>
1.	Чоловік і жінка, які кохають одне одного	18	1.	Коло осіб, пов'язаних особистими і майновими правами і обов'язками	12
2.	Коло близьких людей, які завжди поруч, в будь-якій ситуації	12	2.	Чоловік і жінка, які кохають одне одного	8
3.	Група людей, що		3.	Теплий осередок, де тебе чекають	

підтримують одне одного; коло осіб, пов'язаних особистими і майновими правами і обов'язками	7	близькі та рідні люди – там де можна відпочити не думаючи про проблеми; першооснова життя, найголовніше, що є у людини	6
--	---	---	---

Як бачимо, респонденти юнацького віку потребують від сім'ї виконання емоційно-терапевтичної функції, першоосною для них є кохання, вони спираються на захоплення одне одним, яке в їх уявленні передбачає теплий осередок наповнений взаємною підтримкою; молоді люди не покладають на сім'ю жодних обов'язків і не чекають відповідальності від партнера.

Дорослі опитувані, на відмінну від молоді, це розуміють і тому надають найбільшого значення саме юридичному поясненню, вони впевнені, що сім'я – це відповідальність й обов'язки.

«Навіщо, на Вашу думку, створюють сім'ю?»

Всього юнаки здійснили 56 виборів, серед них на перше місце висувається страх залишитись самотнім (25%).

Представники ж дорослої групи здійснили 60 виборів, на першому місці серед причини створенні сім'ї, як і у юнаків – бажання не бути самотніми, а також – бажання продовжити свій рід (по 25%). Певно, вони вбачають у продовженні свого роду можливість втечі від самотності, хочуть стати батьками, щоб на майбутнє залучитися взаємною підтримкою. А в цілому бажання продовження роду завжди виступає найважливішою причиною створення сім'ї.

Причина «бажання продовжити рід» (17%) ставиться юнаками на друге місце, певно традиційні сімейні цінності, отримані у спадок від дорослих членів батьківських сімей, не можуть не впливати на вибір юнаків та їх настанови. Поряд з тим, продовження роду є життєвим завданням, вирішення якого покладається переважно на вікову групу 21+.

Дорослі респонденти ставлять на друге місце таку причину створення сім'ї, як взаємодопомога (15%).

Третя причина заради якої представники юнацтва готові створювати сім'ю – кохання та можливість відчувати тепло і затишок (8,9%). Поняття «кохання»

переважна більшість тлумачить, як «можливість бути поряд з коханою людиною». Лише в одного досліджуваного причиною створення родини виступають «релігійні норми», він акцентує увагу на тому, що створення сім'ї є нашою споконвічною традицією, яка ведеться від наших батьків та прабабків.

Дорослі опитані причиною створення сім'ї також вважають кохання (10%), яке надає їм впевненості у партнері. Вони вважають, що «кохаючи, живеться легше». Ще одна причина для створення сім'ї – взаємна турбота (10%): для вікової групи «40+» важливо піклуватися про своїх близьких та отримувати у відповідь аналогічне ставлення. Бо це для них – «повноцінне життя» (10%), що й стало наступною причиною створення сім'ї.

Таблиця 3

Тлумачення причин створення сім'ї представниками різних вікових груп

<i>Юнаки (n=42)</i>			<i>Дорослі (n=49)</i>		
<i>№</i>	<i>Категорія</i>	<i>Загалом (у %)</i>	<i>№</i>	<i>Категорія</i>	<i>Загалом (у %)</i>
1.	Не бути самотніми Взаємна підтримка	25	1.	Не бути самотніми Продовжити свій рід	25
2.	Продовжити свій рід	17,9	2.	Взаємодопомога	15
3.	Кохання Затишок, тепло	8,9	3.	Кохання Турбота Повноцінне життя	10

«Що необхідно, для того, щоб Ваша сім'я була благополучною»

Опитувані обох вікових груп зійшлися на думці, що взаєморозуміння і повага їм необхідні, щоб сім'я була благополучною, бо саме це – основа гармонійних стосунків. Наступне в чому сходяться їхні думки, це – категорія «Кохання» як основи традиційної благополучної сім'ї. Для юнаків, на третій позиції серед складових сімейного благополуччя перебуває «матеріальний добробут». У дорослих на третю позицію потрапляють «спокій і гармонія», можливо тому, що завдяки батьківським сім'ям юнаки і так забезпечені всім необхідним або мають змогу вже заробляти самостійно.

Таблиця 4

Розуміння складових сімейного благополуччя представниками різних вікових груп

№	Юнаки (n=42)	Кіл-ть виборів	№	Дорослі (n=49)	Кіл-ть виборів
1.	Взаєморозуміння	14	1.	Взаєморозуміння	10
2.	Повага	7	2.	Повага	8
				Кохання	
3.	Кохання	6	3.	Дохід	7
	Нічого не потрібно, все є				
	Спокій, гармонія				
4.	Взаємопідтримка	5	4.	Нічого не потрібно, все є	5
	Дохід			Здоров'я	

«Яка умова особисто для Вас була/(б) вирішальною у створенні сім'ї?»

Умовою створення сім'ї у представників обох вікових груп виступає, у першу чергу, «кохання» (64,3% – у юнаків, 67,4% – у дорослих), що засвідчує наявність і вкорінення у свідомості людей різного віку насамперед романтичних настанов, коли емоції явно переважають над раціональним контролем; про це свідчить місце, яке посідає «матеріальна складова» у низці причин створення сім'ї.

Юнаки другою умовою для створення сім'ї вважають «настання часу заводити сім'ю» (16,3%). На дорослих опитаних традиційно впливає досвід їх батьків – покоління бебі-бумерів та існуючі стереотипи, про те, що «сім'ю треба створювати поки молодий», навіть нехтуючи матеріальними можливостями. Спостерігаючи складні матеріальні умови, в яких доводиться існувати батьківським родинам, представники юнацтва ставлять матеріальне забезпечення сім'ї у пріоритет (21,4%), бо це створює у них впевненість в майбутньому та засвідчує, що молодь планує розраховувати на свої сили, а не на допомогу держави чи когось іншого.

Більш матеріалістичну орієнтацію у причинах створення сім'ї юнаками демонструє й те, що на третьому місці розташувалася наявність власного житла (4,8%). Респонденти розуміють, що маючи прибуток, який надасть можливість придбати своє житло, зменшить залежність від сторонніх осіб та повністю спрямує бюджет на потреби сім'ї, її дозвілля та розвиток.

Третє місце у дорослих опитаних займає «Наявність роботи і доходу» (8,2%), вони як і молодь розуміють, що можливість забезпечувати сім'ю є необхідною, хоча і в меншому відсотковому відношенні.

Четверте місце у представників групи «40+» поділили між собою: «Готовність пари заводити дітей» і «Наявність власного житла» (по 4,1%). Вони розуміють, що діти – відповідальний крок, і до нього треба бути готовим.

Інші запропоновані варіанти не виявилися істотно значущими для опитаних: «отримала(-в) вищу освіту, можна і сім'ю заводити», «батьки схвалюють мій вибір» це означає, що юнаки не орієнтуються на давні українські традиції і в питанні вибору шлюбного партнера дотримуються власних міркувань; вважають, що не слід поспішати створювати сім'ю, що закінчення навчання – не слушний момент для цього; вони схиляються до думки, що самостійно вирішуватимуть, коли їм «час» створити сім'ю, не орієнтуючись на вплив/тиск своїх батьків.

Нинішнє юнацтво не схиляється до думки, що для створення сім'ї існує «конкретний час», воно максимально прагне вирішити два завдання при створенні родини: забезпечення матеріальної бази і пошук тієї ідеальної людини, яка буде поряд, надаватиме підтримку (і, можливо, народить дітей).

Таблиця 5

Умова створення сім'ї

Юнаки (n=42)			Дорослі (n=49)		
№	Категорія	Загалом (у %)	№	Категорія	Загалом (у %)
1.	Кохання	64,3	1.	Кохання	67,4
2.	Наявність роботи і доходу	21,4	2.	Настав час для створення сім'ї	16,3
3.	Власне житло	4,8	3.	Наявність роботи і доходу	8,2
4.	Настав час для створення сім'ї	2,4	4.	Готовність пари заводити дітей	4,1
	Готовність пари заводити дітей			Власне житло	
	Отримала вищу освіту, можна і сім'ю заводити		5.	Отримала вищу освіту, можна і сім'ю заводити	0
	Батьки схвалюють мій вибір			Батьки схвалюють мій вибір	

«З чим, особисто у Вас, асоціюється поняття “сім’я”?»

У сучасних реаліях людям доводиться досить часто грати ролі, щоб належати до тієї чи іншої соціальної групи і не стикатися з нерозумінням оточуючих, тому наші опитувані вбачають необхідність у сім’ї, як у місці, де можна відчувати, що їх приймають такими, якими вони є (без масок, гри), а найголовніше – розуміють. Зазначений вибір складає серед молоді – 35,7%, серед дорослих – 44,9%.

Тиск оточуючих, заклопотаність різними справами, катастрофічна нестача вільного часу приводить до того, що досліджувані шукають і отримують в сім’ї змогу відчувати спокій, розслабитись після тяжкої буденності (у молоді – 33,3%, у дорослих – 20,4%).

Третє місце (і однакове відсоткове відношення у представників обох вікових груп) отримав вибір «сім’я, як місце, де можна почуватися потрібним» – 14,3%. Досліджуваним дуже важливо (хоч вага цього вибору й невелика) відчувати, що існують близькі люди, які потребують їхньої уваги й допомоги.

Для юнаків дещо важливіше (11,9% виборів) «бути справжнім», ніж «отримувати емоційну підтримку» (7,1%); для дорослих, навпаки, – отримувати емоційну підтримку (12,2%) важливіше, ніж «бути справжнім» (8,2%).

Трохи дивно, що досліджувані не вважають сім’ю місцем, де можна сховатися від проблем. Можливо тому, що не прагнуть втікати від проблем, а хочуть їх активно розв’язувати; а ресурс своєї активності вбачають в сім’ї.

Таблиця 6

Асоціації до поняття «сім’я» у представників різних вікових груп

<i>Юнаки (n=42)</i>			<i>Дорослі (n=49)</i>		
<i>№</i>	<i>Категорія</i>	<i>Загалом (у %)</i>	<i>№</i>	<i>Категорія</i>	<i>Загалом (у %)</i>
1.	Тут можна відчувати, що тебе розуміють і приймають таким як ти є				
		35,7			44,9
2.	Тут, я почуваюся спокійно, розслабляючись				
		33,3			20,4
3.	Тут, можна відчувати себе потрібним				
		14,3			14,3
4.	Тут, можна бути самим собою	11,9	4.	Тут можна отримати емоційну підтримку	12,2

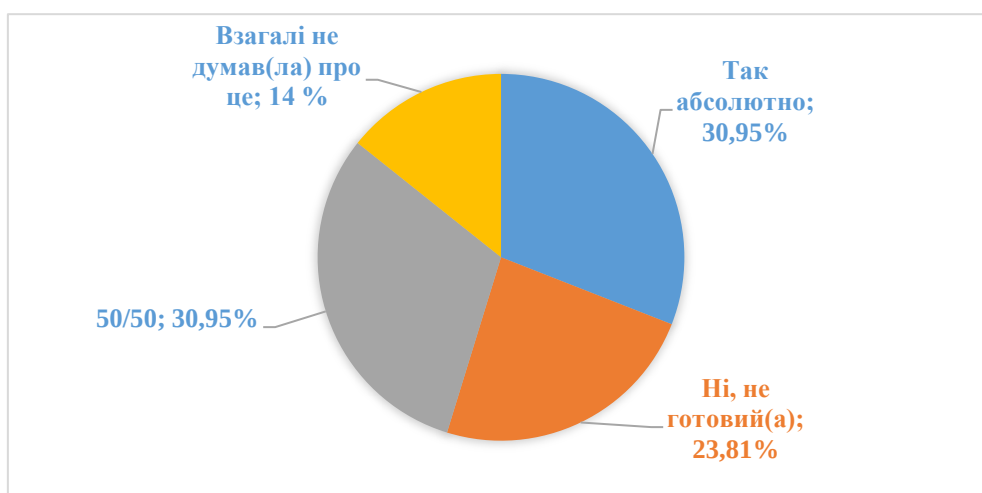
5.	Тут можна отримати емоційну підтримку	7,1	5.	Тут, можна бути самим собою	8,2
----	---------------------------------------	-----	----	-----------------------------	-----

«Чи вважаєте Ви себе вже готовим для створення сім'ї?»

Питання стосувалося представників групи «18+». Частка з них – вже готова до створення сім'ї (31%), демонструючи чи протестне мислення, чи певну легковажність. Переважна більшість їхніх однолітків вважає базовими умовами створення сім'ї: самостійне матеріальне забезпечення, наявність роботи, освіти (у крайньому випадку, когось, хто допоможе їм).

Є серед респондентів і 14,3% тих, хто взагалі не обмірковував цього питання (можливо, вони реально оцінюють свої можливості; або роблять ставку на побудову кар'єри; або не розглядають сім'ю, як базовий варіант саморозвитку та самовизначення, наразі молоді люди часто схильні розглядати несімейні варіанти самоздійснення).

Кількість дорослих досліджуваних, які відверто вважають себе не готовими до створення сім'ї, складає – 23,8%; ще третина опитаних вагається щодо доцільності побудови саме такого життєвого сценарію (31%). Можна припустити, що ті досліджувані, які вагаються, фактично, теж не готові до створення сім'ї, і тому їх загальний відсоток можна довести до 54,8%.

Діаграма 1. Розподіл представників групи «18+» за параметром готовності до створення сім'ї.

Найбільш поширеними причинами небажання створювати ранню сім'ю юнаки зазначають свою матеріальну і психічну неготовність (21,4%): вони відтермінують час створення родини, пояснюючи це необхідністю професійної та особистісної самореалізації, досягнення успіху, який вони вбачають у високооплачуваній роботі, закінченні навчання, а вже потім – у реалізації сімейного життєвого сценарію.

15% опитаних вважають, що їм ще рано створювати сім'ю, просто ще «не час».

Третя причина, з якою погодилось 7,1% юнаків, – неготовність до відповідальності. Всі вони зазначили, що створення сім'ї – дуже відповідальний і важливий крок і занадто великий тягар для них.

Четверта причина – «хочу бути впевненим(-ою) в обранці» – 4,8%. Виникає закономірне питання: навіщо триматися за стосунки з людиною, в якій не впевнений? Певно, щоб не бути/не почуватися самотнім.

2,4% юнаків наразі перебувають у пошуку свого «справжнього» партнера, тому, через об'єктивні причини, й не готові до створення сім'ї.

Таблиця 7

Причини неготовності до створення сім'ї у юнаків (n=42)

<i>№</i>	<i>Категорія</i>	<i>Загалом від кількості не готових до створення сім'ї (у %)</i>
1.	Матеріально і психічно не готовий(-а)	25,6
2.	Ще зарано («ще не час»)	14,9
3.	Не готовий(-а) до відповідальності	7,1
4.	Хочу бути впевненим(-ною) у людині	4,8
5.	Хочу знайти людину, з якою буду поруч	2,4

«Які очікування у Вас були/є від сімейного життя?»

На це питання більшість опитаних юнаків (45,2%) і дорослих (65,3%), відповіло «приємні, але розумію, що не завжди буде легко», тобто більша половина представників старшого покоління і майже половина представників молодшого покоління розуміють, що сімейне життя складається не лише з

романтичних стосунків, а містить ще й певні обов'язки, відповідальність, правила, проблеми.

Третина юнаків (31%) очікує на романтичне і приємне спільне життя з шлюбним партнером, серед дорослих таких майже п'ята частина (18,4%), останні відповіли, що вони також очікують на романтичне і приємне спільне життя з шлюбним партнером. Звичайно, через особливу схильність юнаків до романтики, вони більше спираються у своїх настановах на ідеалізацію сімейного життя, на відміну від зрілого (більш досвідченого й реалістичного) покоління. Цікавим, на наш погляд, є й той факт, що 11,9% юнаків настільки реалістично мислять, що взагалі нічого не очікують від майбутнього сімейного життя, бо мають негативний приклад побудови стосунків у батьківській сім'ї. 12,2% представників вікової групи «40+» планували «жити, як усі».

7,1% представників групи «18+» сприймають сім'ю, як американські гірки, очікують чогось незвичайного і захоплюючого, можна припустити, що їх уявлення щодо сімейного життя є досить інфантильними й несформованими. А 4,8% – планують «жити, як усі», ставляться до сімейного життя досить спокійно.

Таблиця 8

Очікування від сімейного життя

<i>Юнаки (n=42)</i>			<i>Дорослі (n=49)</i>		
<i>№</i>	<i>Категорія</i>	<i>Загалом (y %)</i>	<i>№</i>	<i>Категорія</i>	<i>Загалом (y %)</i>
1.	Приємне, але розумію, що не завжди буде легко	45,2	1.	Приємне, але розумію, що не завжди буде легко	65,3
2.	романтичне і приємне спільне життя з коханим (-ою)	31	2.	романтичне і приємне спільне життя з коханим(-ою)	18,4
3.	нічого не очікую і не очікував(-ла), маю досвід спостережень за батьківською сім'єю	11,9	3.	не маю/не мав жодних приємних чи лякаючих очікувань, «житимемо як всі»	12,2
4.	чогось незвичайного і захопливого (як “американські гірки”)	7,1	4.	нічого не очікую і не очікував(-ла), маю досвід спостережень за батьківською сім'єю	2,1
5.	не маю/не мав жодних приємних чи лякаючих очікувань, «житимемо як всі»	4,8	5.	чогось незвичайного і захопливого (як “американські гірки”)	2

«Чи можете ви вважати батьківську сім'ю зразком для побудови власних сімейних стосунків?»

47,6% юнаків і 36,7% дорослих вважають, що вони можуть орієнтуватися на батьківську сім'ю, але не в усіх життєвих ситуаціях. 28,6% представників вікової групи «18+» не бажають орієнтуватися на батьківську сім'ю з декількох причин: їхні батьки не живуть разом або розлучені; ще у частини опитаних – сімейне життя батьків потерпало від сварок, що не могло не впливати на дитину.

Третина 34,7% представників групи «40+» можуть орієнтуватися на батьківську сім'ю, бо змалечку бачили гармонійні стосунки між батьками, стосунки наповненні взаєморозумінням, звикли до теплих сімейних вечорів, але врешті-решт будують свою сім'ю, бо розуміють, що кожен стосунок має свої особливості і повністю відтворити схожість на інші неможливо, це свідчить про близькість до своїх батьків, які для них виступають прикладом.

14,3% юнаків та 16,3% дорослих вважають, що вони в усьому можуть орієнтуватися на сім'ю, в якій вони виростили.

9,6% юнаків орієнтуються на батьківську сім'ю, але планують будувати свою, зважаючи на недоліки у стосунках батьків, планують виправити їх в своїх стосунках. 12,2% опитаних зрілого віку не можуть і не хочуть орієнтуватися на сім'ю, в якій вони зросли, переживши у дитинстві розлучення батьків.

Таблиця 9

Потреба в орієнтації у побудові власної сім'ї на приклад батьківської сім'ї у представників різних вікових груп

<i>Юнаки (n=42)</i>			<i>Дорослі (n=49)</i>		
<i>№</i>	<i>Категорія</i>	<i>Загалом (у %)</i>	<i>№</i>	<i>Категорія</i>	<i>Загалом (у %)</i>
1.	Можу, але не в усіх життєвих ситуаціях	47,6	1.	Можу, але не в усіх життєвих ситуаціях	36,7
2.	Ні, не можу (не хочу)	28,6	2.	Можу, але будуватиму свою сім'ю	34,7
3.	Так, цілком	14,3	3.	Так, цілком	16,3
4.	Можу, але будуватиму свою сім'ю	9,5	4.	Ні, не можу (не хочу)	12,2

«Ідеальна сім'я – це ...»

Для юнаків провідними категоріями ідеальної сім'ї виступають наявність взаєморозуміння, гармонії, підтримки та кохання. Для людей зрілого віку – гармонія, взаєморозуміння, кохання та повага.

Таблиця 10

Змістовне наповнення поняття «Ідеальна сім'я» у представників різних вікових груп

<i>Юнаки (n=42)</i>			<i>Дорослі (n=49)</i>		
<i>№</i>	<i>Категорія</i>	<i>Загалом (у %)</i>	<i>№</i>	<i>Категорія</i>	<i>Загалом (у %)</i>
1.	Розуміння	18,6	1.	Гармонія	18,7
2.	Гармонія	15,7	2.	Розуміння Кохання	16,9
3.	Підтримка Кохання	14,3	3.	Повага	10,2
4.	Повага	10			
5.	Допомога	8,6			

«Чи вважаєте Ви сім'єю людей, які проживають спільно, але без офіційної реєстрації стосунків?»

Досліджувані у своїх відповідях розділилися на 2 групи, щодо оцінки зазначеного твердження, щоправда у дещо різних відсоткових співвідношеннях. Так, 92,9% представників юнацтва і 71,4% представників дорослих, майже одностайно стверджують, що спільне (але юридично незареєстроване) проживання пари, можна вважати сім'єю, якщо вони комфортно і зручно почуваються у цих стосунках (бо вони мають почуття одне одного й спільні обов'язки). Найбільш поширена думка: «Офіційність – не є запорукою справжньої сім'ї». Менша половина досліджуваних (юнаки (7,1%) і дорослі (28,6%)), не вважає спільне проживання пари (без офіційної реєстрації взаємин) сім'єю, пояснюючи це незаконністю, безвідповідальністю і несерйозністю стосунків, і підтримують законний шлюб у принципі, бо це надає його членам впевненості у завтрашньому дні.

«Що, на Вашу думку, є невід'ємною ознакою справжньої сім'ї?»

Невід'ємною ознакою справжньої сім'ї як представники групи «18+» (47,6%), так і представники групи «40+» (42,9%) вважають задоволеність членів

подружжя одне одним, звісно, при відсутності насолоди одне одним і пара, і сім'я будуть несправжніми/штучними. Спільне дозвілля важливе для п'ятої частини юнаків (21,4%), бо вони розуміють, що будучи сім'єю, їм доведеться планувати, організовувати і проводити досить багато часу разом; тому конче важливою є наявність спільних інтересів, частину з яких розділяють обидва члени пари. Шоста частина юнаків (16,7%) вважає, що постійне спільне проживання подружжя і наявність дітей можна називати «справжньою сім'єю», на їхню думку впливають цінності т.зв. патріархальної (традиційної) родини.

Для четвертої частини юнаків (24,5%) важливе спільне проживання сімейної пари разом з дітьми; для 20,4% справжня сім'я обов'язково має дітей («За відсутності дітей, сім'я буде не повноцінна, не справжня»). Лише для восьмої частини дорослих опитуваних важливим є спільне проведення дозвілля; в той час, як для решти опитаних зазначений аспект сімейного життя не має особливого значення.

Таблиця 11

Невід'ємна ознака справжньої сім'ї на думку представників різних вікових груп

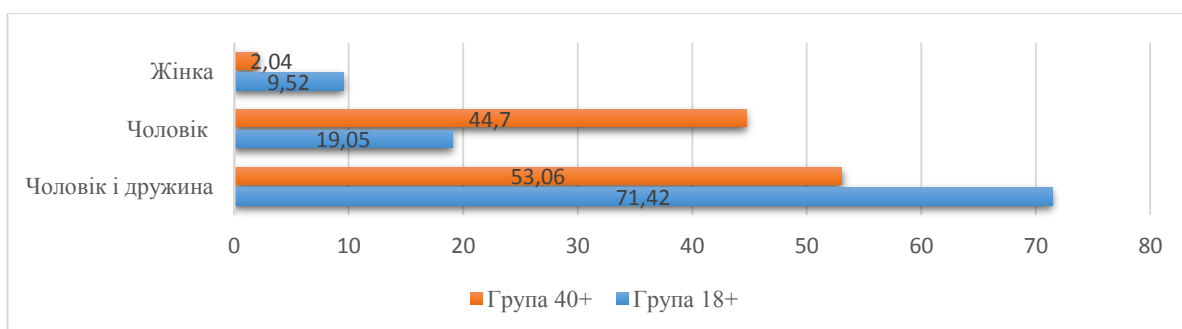
<i>Юнаки (n=42)</i>			<i>Дорослі (n=49)</i>		
<i>№</i>	<i>Категорія</i>	<i>Загалом (y %)</i>	<i>№</i>	<i>Категорія</i>	<i>Загалом (y %)</i>
1.	Задоволеність подружжя одне одним	47,6	1.	Задоволеність подружжя одне одним	42,9
2.	Спільне проведення часу	21,4	2.	Постійне спільне проживання подружжя і дітей	24,5
3.	Постійне спільне проживання подружжя і дітей	16,7	3.	Наявність дітей	20,4
4.	Наявність дітей	9,5	4.	Спільне проведення часу	12,2
5.	Спільне майно	4,8	5.	Спільне майно	0

«Хто, на Вашу думку, повинен забезпечувати сім'ю?»

На зазначене вище питання 53,1% представників групи «18+» і 71,4% представників групи «40+» дали одностайну відповідь: це повинні робити як чоловік, так і жінка однаковою мірою. Наша цивілізація не стоїть на місці, жінка набула рівних прав з чоловіком, і бажає знаходитись на однакових

соціальних позиціях з чоловіком; вона бажає працювати і розподіляти домашні обов'язки порівну, так само як і чоловік, який хоче бачити поряд з собою жінку, що може допомагати йому в забезпеченні сім'ї, а він їй – у домашніх справах. Зазначені погляди властиві демократичним сім'ям.

44,7% серед респондентів групи «40+» і 19,1% – серед групи «18+», вважають, що забезпечувати родину повинен чоловік (патріархальні погляди). Цей фактор особливо поширений у релігійних сім'ях, а також у тих, де живуть так, як жили попередні покоління, тобто в традиційних сім'ях, що сповідують усталені погляди на сім'ю і ведення господарства. «Жінка повинна забезпечувати сім'ю», – так вважають 9,5% респондентів покоління «18+» і 1,8% респондентів покоління «40+»: «Жінка працює, може мати свій бізнес, займається господарством і дітьми, а тому має право бути главою сім'ї».

Діаграма 2. Розподіл відповідей на питання «Хто повинен забезпечувати сім'ю?»

«Шлюб – це...»

Починаючи з наступного питання, респонденти розкривали свої погляди на феномен шлюбу. Юнаки відповіли, що «Шлюб – це офіційність, узаконення сім'ї» (25%), але, водночас, вони дотримуються думки про те, що існування сім'ї можливе і до офіційної її реєстрації.

Традиційної думки про шлюб дотримуються 25% юнаків і 44,7% людей зрілого віку («Шлюб – це союз чоловіка і жінки, заснований на коханні і обов'язках»).

Опитані групи «18+» (13,9%) дотримується однакової з опитаними групи «40+» (14,9%) чітко недиференційованої думки про наявність взаємозв'язку

двох понять «шлюб» і «сім'я» такого характеру: «Шлюб і сім'я – це одне ціле». На їх думку, у стосунках потрібно бути «близькими в усіх аспектах». Для 13,9% юнаків шлюб виступає саме підтвердженням бажання створити сім'ю, бути поряд з коханою людиною завжди. Стосовно дорослих, то вони вбачають у шлюбі можливість офіційного узаконення сім'ї. Як і юнаки, дорослі не відкидають можливості існування сім'ї і до моменту її юридичної реєстрації.

Таблиця 12

Тлумачення поняття «Шлюб» представниками різних вікових груп

<i>Юнаки (n=42)</i>			<i>Дорослі (n=49)</i>		
<i>№</i>	<i>Категорія</i>	<i>Загалом (y %)</i>	<i>№</i>	<i>Категорія</i>	<i>Загалом (y %)</i>
1.	Офіційність, узаконення сім'ї Союз чоловіка і жінки, заснований на коханні і спільних обов'язках	25	1.	Союз чоловіка і жінки, заснований на коханні і спільних обов'язках	44,7
2.	Сім'я як одне ціле Підтвердження бажання створити сім'ю	13,9	2.	Сім'я як одне ціле Офіційність, узаконення сім'ї	14,9

«Шлюб необхідно укласти офіційно, тому що...»

Наступне питання потребувало від респондентів відповіді на питання, з якої причини необхідно укласти шлюб. 18% юнаків вирішили, що немає необхідності укласти шлюб тільки через юридичні вимоги – «офіційність» для них не має значення. Сучасна молодь відходить від традиційних цінностей, що є проблемою транзитивного суспільства, бо юридична практика нашої держави не вважає сім'єю незареєстровані офіційно союзи. Наступною причиною створення шлюбу є розуміння такої сім'ї, як «справжньої», з цим погодилися як юнаки (15,4%), так і дорослі (17,7%). Юнаки вважають, що реєстрація сім'ї, стосунків «надає впевненість в партнері, в його діях та підтверджує серйозність намірів обох партнера» (15,4%). Наступною причиною, в якій знову співпали погляди обох груп опитаних, була: шлюб необхідно укласти бо «так заведено в суспільстві» (12,8% юнаків і 17,7% дорослих). Ці респонденти дотримуються принципу укладання шлюбу через соціальну бажаність («Щоб у родичів не було зайвих питань»). Юнаки вбачають у створенні шлюбу, у першу чергу,

відповідальність одне перед одним, що наголошує на наявності обов'язків, які виникають саме через реєстрацію шлюбу.

Таблиця 13

Уявлення про необхідність укладання шлюбу у представників різних вікових груп

<i>Юнаки (n=42)</i>			<i>Дорослі (n=49)</i>		
<i>№</i>	<i>Категорія</i>	<i>Загалом у %</i>	<i>№</i>	<i>Категорія</i>	<i>Загалом у %</i>
1.	Необов'язково	18	1.	Справжня сім'я	32,4
2.	Справжня сім'я Впевненість	15,4	2.	Так заведено в суспільстві	17,7
3.	Так заведено в суспільстві Відповідальність одне перед одним	12,8			

«Які обмеження створює зареєстрований шлюб?»

Переважна більшість опитаних різних вікових груп (юнаки – 51,2%, дорослі – 74,3%) одностайно дотримуються думки про те, що шлюб «не створює жодних обмежень». Але, поряд з тим, 43,3% від усіх опитаних знаходять обмеження, притаманні зареєстрованому шлюбові: 18,9% вважає, що можливість розірвання шлюбу обмежує вільний розвиток стосунків, оскільки призводить до невпевненості у своєму виборі та у виборі партнера; а 8,1% юнаків наполягають на тому, що шлюб обмежує волю, створює залежність від партнера; у 5,4% юнаків – зменшує кількість вільного часу і ще на 5,4% молодих людей покладає більшу відповідальність за прийняті рішення і поведінку (бо потребують врахування інтересів партнера).

Дорослі люди вважають, що шлюб виступає обмеженням через необхідність рахуватися з думкою своїх партнерів (8,6%), можливо це означає що, опитувані бажають висловлювати і чути тільки власну думку, і не бажають рахуватися з думкою іншого, що свідчить про прояв егоїзму. 5,7% вбачають у шлюбі «залежність від партнера» та «обмеження своїх особистих сексуальних прав», бо треба бути вірними своїй сім'ї та шлюбному партнерові (5,7%), а невиконання своїх шлюбних обов'язків призводить ще й до соціального тиску (8,6%).

Таблиця 14

Уявлення про шлюбні обмеження у представників різних вікових груп

<i>Юнаки (n=42)</i>			<i>Дорослі (n=49)</i>		
<i>№</i>	<i>Категорія</i>	<i>Загалом (у %)</i>	<i>№</i>	<i>Категорія</i>	<i>Загалом (у %)</i>
1.	Ніяких	56,8	1.	Ніяких	74,3
2.	Можливість розірвання шлюбу	18,9	2.	Рахуватися з думкою одне одного	8,6
3.	Обмеження волі	8,1	3.	Соціальний тиск	8,6
				Вірність	
				Залежність від партнера	5,7
4.	Залежність від партнера	5,4	4.	Більше відповідальності	2,9
	Більше відповідальності				
	Зменшення кількості вільного часу				

«Причини укладання шлюбу, що є найбільш важливими для Вас»

Сучасне юнацтво (57,1%) і дорослі (57%), підтримують сталі традиції, і найголовнішою причиною укладення шлюбу вважають «кохання». Друге місце у п'ятій частини юнаків (19,1%) серед причин укладання шлюбу посідає «впевненість у завтрашньому дні», молодь у черговий раз демонструє, що для неї важливо бути впевненою в своєму партнері і своєму майбутньому. Третє місце у шостій частини юнаків (16,7%) та у третій частини дорослих (34,7%) займає розуміння того, що «у дитини повинна бути справжня родина». Отже, респонденти обох груп демонструють традиційну настанову на формування шлюбу заради дітей, причому, у дорослих ця настанова виражена вище.

Таблиця 15

Причини укладання шлюбу в уявленнях опитаних різних вікових груп

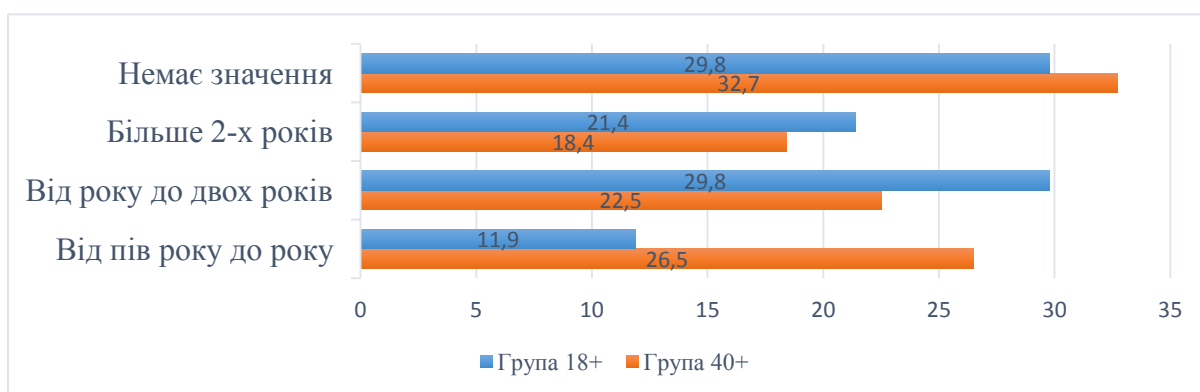
<i>Юнаки (n=42)</i>			<i>Дорослі (n=49)</i>		
<i>№</i>	<i>Категорія</i>	<i>Загалом (у %)</i>	<i>№</i>	<i>Категорія</i>	<i>Загалом (у %)</i>
1.	Кохання	57,1	1.	Кохання	57,02
2.	Впевненість у завтрашньому дні	19,1	2.	У дитини повинна бути справжня родина	34,7
3.	У дитини повинна бути справжня родина	16,7	3.	«Так роблять усі» чому не я? Впевненість у завтрашньому дні	6,1

4.	Щоб хтось був поряд	4,8	4.	Щоб хтось був поряд	2
5.	«Так роблять усі» чому не я?	2,4	5.		

«Скільки пара може перебувати у дошлюбних стосунках?»

29,8% юнаків і 32,7% дорослих опитаних вважають, що немає жодного значення, скільки часу пара може проживати у стосунках до укладення офіційного шлюбу. Респонденти групи «18+» пояснюють це тим, що дошлюбне спільне життя власне виступає «підготовкою до укладання шлюбу», це дає змогу молодим людям «підготуватися до серйозного спільного життя», причому тривати це може «стільки, скільки пара цього потребує», «щоб впевнитися в тому, що це саме та людина, з якою ти хочеш провести все життя». Дорослі опитані вважають, що кількість років, прожитих у вільних стосунках, не впливає на якість стосунків та готовність до створення шлюбу: «це індивідуально і рамок бути не повинно».

Коли опитуваних попросили все ж таки визначитись із терміном дошлюбного проживання пари, то отримали наступні відповіді: 25,5% дорослих і 11,9% юнаків вважають, що стосунки повинні тривати від пів року до року; 29,7% юнаків і 22,5% дорослих – від року до двох років; 21,4% юнаків і 18,4% дорослих – більше 2-х років. Можна помітити, що четверта частина дорослих вважає, що немає необхідності у тривалих стосунках і реєструвати їх треба якомога швидше, у свою чергу, юнаки мають певні сумніви і пропонують (у разі потреби) «не поспішати» (відтерміновувати шлюб.)

Діаграма 3. Розподіл відповідей на питання тривалості дошлюбних стосунків у пар

«Прийнятні – не прийнятні варіанти шлюбних відносин»

Юнаки вважають найбільш прийнятним варіантом шлюбних відносин проживання у незареєстрованих стосунках (щоб краще пізнати одне одного, щоб перевірити свої почуття). Не бачать сенсу навіть реєструвати шлюб, якщо людям добре одне з одним. На другому місці перебуває формат колективістських взаємин (партнер і партнерка повинні посідати рівні позиції в усіх побутових справах і обов'язках; егалітарні стосунки). Також на другому місці знаходиться партнерство шлюб як «віддушина», місце захисту, спокою та підтримки). На третє місце у юнаків потрапляє традиційний шлюб.

Аналіз відповідей дорослих опитаних свідчить про те, що на першому місці у них перебуває колективістський шлюб, на другому – шлюб-«віддушина» (у цьому вони згодні з юнаками), так само як і третє місце, віддане традиційному шлюбу.

Можна помітити, що відбувається трансформація уявлень про шлюбні відносини, але традиційні уявлення, хоч і втрачають свою пріоритетність, але все ж залишаються на лідируючих позиціях.

Абсолютно неприйнятними варіантами організації шлюбних відносин для респондентів обох груп є свінгерство. На другому місці у юнаків перебуває бездітний шлюб, оскільки «шлюб автоматично передбачає наявність дітей». Юнаки і дорослі погоджуються й у тому що, «відкритий шлюб» не є варіантом організації серйозних шлюбних відносин (бо вони прагнуть мати спільні інтереси, хочуть проводити час разом і бути єдиними сексуальними партнерами одне в одного). Третє місце за своєю неприйнятністю у дорослих опитаних займають гостьові шлюби; представники старшого покоління вважають абсолютно недоречним окреме проживання партнерів.

Таблиця 16

Уявлення про прийнятні і неприйнятні варіанти організації шлюбних відносин у представників різних вікових груп

<i>Прийнятні варіанти шлюбних відносин</i>						<i>Не прийнятні варіанти шлюбних відносин</i>					
<i>Юнаки (18+)</i>			<i>Дорослі (40+)</i>			<i>Юнаки (18+)</i>			<i>Дорослі (40+)</i>		
<i>№</i>	<i>Категорія</i>	<i>Загалом у %</i>	<i>№</i>	<i>Категорія</i>	<i>Загалом у %</i>	<i>№</i>	<i>Категорія</i>	<i>Загалом у %</i>	<i>№</i>	<i>Категорія</i>	<i>Загалом у %</i>
1	Спільне незареєстроване проживання	20,8	1	Колективістська сім'я	26,3	1	Свінгертво	14,3	1	Свінгертво	0,2
2	Колективістська сім'я «Віддушина»	16,9	2	«Віддушина»	19,7	2	Бездітна сім'я	10,3	2	Відкритий шлюб	0,8
3	Традиційна	10,4	3	Традиційна	18	3	Відкритий шлюб	7,9	3	Гостьові шлюби	8,9

З метою описання та виявлення тенденцій в уявленнях про особистісні характеристики дошлюбних/шлюбних партнерів у різних вікових групах, ми проаналізували середні значення у групах юнаків та дорослих.

Порівнюючи середні значення в двох групах нами було виділено тенденцію, що у юнаків відбувається незначне, але явне переважання середнього значення над аналогічним значенням у дорослих. Можна припустити, що це пов'язано з віковими особливостями респондентів. Юнаки, прагнуть ідеалізувати свого партнера, через юнацький максималізм та романтизм, вони можуть не помічати недоліків партнера. Наступна особливість юнацького віку – проєціювання тих якостей, яких не вистачає самим опитаним, їхнім партнерам (причому, у дещо перебільшеному розмірі). Щодо дорослих опитаних, орієнтуючись на вже наявний життєвий досвід, вони вже реалістичніше оцінюють особистісні характеристики своїх обранців. Вони здатні описати свого партнера у відповідності до реальної ситуації.

Таблиця 17

Порівняння середніх показників за Гісенським особистісним опитувальником у різних вікових групах

	Група юнаків (18+)	Категорія	Група дорослих (40+)
№	Середнє значення		Середнє значення
1.	4,67	Терплячість – Нетерплячість	4,71

2.	5,93	Комунікабельність – Некомунікабельність	4,59
3.	5,10	Лідер – Той, хто підкорюється	4,90
4.	4,21	Врівноважений – Неврівноважений	4,63
5.	4,43	Стурбований – Спокійний	4,35
6.	4,41	Гнівливий – Стриманий	3,92
7.	4,05	Зверхній – Доброзичливий	4,00
8.	3,76	Тривожний – Нетривожний	3,96
9.	5,62	Успішний – Не успішний, на думку інших	5,18
10.	4,12	Довірливий – Недовірливий	3,86
11.	5,86	Потребує кохання – Не потребує кохання	5,25
12.	3,81	Екстраверт – Інтроверт	4,00
13.	5,64	Вміє – Не вміє поводитись з грошима	5,06
14.	3,33	Пригнічений – Піднесений	3,02
15.	5,05	Відкритий – Потайний	4,33
16.	5,69	Привабливий – Непривабливий для інших	4,76
17.	5,19	Незалежний – Прив'язливий до людей	5,06
18.	4,48	Вміє – Не вміє зберігати таємниці	4,65
19.	3,88	Врівноважений – Неврівноважений	4,08
20.	4,41	Молодість – Старість	5,22
21.	5,02	Акуратність – Неаккуратність	4,82
22.	3,10	Конфліктний – Неконфліктний	3,02
23.	4,38	Цінують – Не цінують інші	4,37
24.	4,41	Ускладнює – Полегшує собі життя	4,27
25.	4,21	Близький – Відсторонений від інших	4,10
26.	4,21	Мрійливий – Прагматичний	3,55
27.	5,10	Стурбований – Байдужий до свого зовнішнього вигляду	4,99
28.	5,17	Колективіст – Індивідуаліст	5,08
29.	4,10	Дорікає – Не дорікає собі	3,61
30.	6,38	Здатен – Не здатен сильно кохати	5,57
31.	4,26	Впертий – Поступливий	4,31
32.	5,02	Турботливий – Апатичний	4,74
33.	5,52	Вміє – Не вміє відстоювати інтереси	4,92
34.	4,57	Наявні – Відсутні акторські здібності	3,67
35.	5,95	Сильний – Слабкий	5,31
36.	5,33	Подобається – Не подобається іншим	5,00
37.	4,21	Вміє – Не вміє зосереджуватись на завданні	4,14
38.	5,60	Невимушеність – Штучність поведінки	4,71
39.	5,62	Вільна – Скута поведінка	5,16

Аналізуючи результати різних вікових груп, ми отримали наступну тенденцію: юнаки демонструють більш виражену настанову на самостійне ведення домашнього господарства, ніж дорослі опитані. Разом з тим, у юнаків більш виражені такі функції сім'ї, як емоційно-психотерапевтична та зовнішня

привабливість партнера. Дорослі респонденти демонструють більш виражену настанову на виконання обов'язків у вихованні дітей.

Таблиця 18

Порівняння середніх показників «Рольові очікування і домагання у шлюбі» (Волкова А.М.) у різних вікових групах

	<i>Група 18+</i>	<i>Категорія</i>	<i>Група 40+</i>
№	Середнє значення		Середнє значення
1.	1,86	Інтимно-сексуальна	1,67
2.	6,79	Особистісна ідентифікація з партнером	6,65
3.	5,60	Господарсько-побутові очікування	5,69
4.	5,12	Господарсько-побутове домагання	6,06
5.	10,71	Господарсько-побутове загальний показник	11,80
6.	6,71	Батьківсько-виховна очікування	6,96
7.	4,93	Батьківсько-виховна домагання	6,92
8.	11,64	Батьківсько-виховна загальний показник	13,82
9.	6,24	Соціальна активність очікування	5,63
10.	7,38	Соціальна активність домагання	6,59
11.	13,62	Соціальна активність загальний показник	12,29
12.	7,45	Емоційно-психотерапевтична очікування	7,06
13.	6,26	Емоційно-психотерапевтична домагання	6,52
14.	13,71	Емоційно-психотерапевтична загальний показник	13,57
15.	6,62	Зовнішня привабливість очікування	6,51
16.	5,71	Зовнішня привабливість домагання	5,08
17.	12,33	Зовнішня привабливість загальний показник	11,59

Особливості уявлень про дошлюбного партнера та особливості побудови сімейних взаємин з ним у юнаків

Отримані на основному етапі дослідження дані були піддані стандартній процедурі математико-статистичного аналізу (за допомогою комп'ютерного пакету SPSS for Windows 26.0). Був проведений кореляційний аналіз з використанням коефіцієнту Пірсона, який відображає ступінь лінійної залежності між двома множинами даних.

Математична процедура кореляційного аналізу показала наявність низки достовірних прямих та обернених зв'язків між уявленнями юнаків про особистісні особливості дошлюбних партнерів та їх проявами у реальних

стосунках. Найбільшу кількість кореляційних зв'язків було утворено наступними показниками.

1. Показник «*Прагнення партнера до спілкування*» має прямі зв'язки з: рівнем відкритості ($r=0,550$ при $p=0,01$); здатністю сильно кохати ($r=0,543$ при $p=0,01$); здатністю подобатись іншим людям ($r=0,518$ при $p=0,01$); прагненням бути привабливим(-ою) ($r=0,498$ при $p=0,01$); прагненням до близьких контактів ($r=0,392$ при $p\leq 0,05$); відстоюванням своїх інтересів ($r=0,382$ при $p=0,05$); оцінкою колегами успіхів у роботі ($r=0,347$ при $p\leq 0,05$); оцінкою партнера іншими людьми ($r=0,343$ при $p=0,05$);

та обернені зв'язки з показниками частоти відчуття себе пригніченим(-ою); ($r= -0,450$ при $p=0,01$) й частоти дорікання собі ($r= -0,380$ при $p=0,05$).

Отже, чим вище прагнення партнера(-ки) до спілкування, тим вище оточуючі оцінюють його/її успіхи в роботі; тим більше він/вона прагне до близьких контактів; тим рідше він/вона відчувається пригніченим(-ою); вони більш відкриті, до вподоби іншим людям; прагнуть високої оцінки своїх досягнень; рідко дорікають самі собі; здатні сильно кохати; добре обстоюють свої інтереси, легко створюють привабливий образ себе.

2. Показник «*Відчуття пригніченості*» має прямі зв'язки з:

частотою дорікання собі ($r=0,592$ при $p=0,01$); силою ускладнення/полегшення собі життя ($r=0,546$ при $p=0,01$); схильністю до тривоги ($r=0,503$ при $p=0,01$); занепокоєнням своїми внутрішніми проблемами ($r=0,432$ при $p=0,01$); впливом зовнішніх умов на душевний стан ($r=0,339$ при $p=0,05$); частотою виникання конфліктів ($r=0,338$ при $p=0,05$);

та обернені зв'язки зі:

складнощами створення привабливого образу себе ($r=-0,632$ при $p=0,01$); рівнем оцінки іншими ($r=-0,538$ при $p=0,01$); рівнем оцінювання людьми його/її успіхів у роботі ($r=-0,496$ при $p=0,01$); відчуттям соціальної дистанції з іншим ($r=-0,442$ при $p=0,01$); умінням подобатись іншим ($r=-0,417$ при $p=0,01$); обстоюванням своїх інтересів ($r=-0,377$ при $p=0,05$); складнощами у тісній

взаємодії з іншими людьми ($r=-0,311$ при $p=0,05$); здатністю сильно кохати ($r=-0,309$ при $p=0,05$); рівнем довіри до людей ($r=-0,307$ при $p=0,05$).

Отже, чим частіше партнер почувається пригніченим, тим більше на його душевний стан впливають зовнішні умови; тим більше він непокоїться через свої внутрішні проблеми; більше тривожиться; йому здається, що люди низько оцінюють його професійні досягнення; він втрачає довіру до людей; йому важко сподобатись іншим; зростає конфліктність поведінки; що суб'єктивно ускладнює життя; він дистанціюється від інших; працювати з іншими йому стає важко; часто дорікає собі; не думає про кохання; не обстоює свої життєві інтереси; втрачає привабливість і невимушеність.

3. Показник *«Здатність подобатись іншим людям»* має прямі зв'язки з:

створенням привабливого образу себе ($r=0,742$ при $p=0,01$); невимушеною поведінкою ($r=0,624$ при $p=0,01$); обстоюванням своїх інтересів ($r=0,462$ при $p=0,01$); здатністю сильно кохати ($r=0,433$ при $p=0,01$); відкритістю ($r=0,368$ при $p=0,05$); соціальною дистанцією щодо інших ($r=0,311$ при $p=0,05$); усвідомленням важливості гарного вигляду ($r=0,306$ при $p=0,05$);

та обернений зв'язок з частотою виникнення конфліктів з іншими людьми ($r=-0,383$ при $p=0,05$).

Отже, чим легше партнеру по спільному життю сподобатись іншим людям, тим рідше виникають конфлікти з найближчим оточенням його обранця(-ниці); тим ближчим до них почувається партнер; тим більше значення надає своїй зовнішності; бо це робить його привабливішим для інших; а його поведінку – більш розкутою і невимушеною; це свідчить на користь сильного почуття до обранця(-ниці) і додає сили в обстоюванні своїх життєвих інтересів.

4. Показник *«Частота виникнення конфліктів»* має прямий зв'язок з мірою ускладнення партнером власного життя ($r=0,358$ при $p=0,05$);

та обернені зв'язки з:

умінням поводитись невимушено ($r=-0,503$ при $p=0,01$); мірою акуратності ($r=-0,491$ при $p=0,01$); рівнем терплячості ($r=-0,460$ при $p=0,01$); складністю бути привабливим ($r=-0,448$ при $p=0,01$); близькою

взаємодією/роботою з іншими людьми ($r=-0,442$ при $p=0,01$); відчуттям соціальної дистанції з іншими ($r=-0,420$ при $p=0,01$); здатністю сильно кохати ($r=-0,410$ при $p=0,01$); турботою про інших ($r=-0,405$ при $p=0,01$); значущістю гарного вигляду ($r=-0,362$ при $p=0,05$); проявом потреби у коханні ($r=-0,321$ при $p=0,05$).

Отже, провокують виникнення у партнера конфлікти з близькими людьми такі його особистісні особливості: нетерплячість; насичення потреби в коханні; пригніченість; згасання прагнення подобатись іншим; неохайність; байдужість до партнера(-рки); він ускладнює собі життя; намагається дистанціюватися від соціального оточення; не приділяє уваги зовнішності; виникають ускладнення у близькій взаємодії з іншими людьми та дотриманні невимушеної поведінки.

5. Показник *«Ускладнення власного життя»* має прямі зв'язки із:

схильністю до тривоги ($r=0,554$ при $p=0,01$); впливом зовнішніх умов на душевний стан ($r=0,485$ при $p=0,01$); занепокоєнням своїми внутрішніми проблемами ($r=0,338$ при $p=0,05$);

та обернені зв'язки із:

відчуттям соціальної дистанції з іншими людьми ($r=-0,485$ при $p=0,01$); здатністю до невимушеної поведінки ($r=-0,485$ при $p=0,01$); умінням поводитись невимушено з протилежною статтю ($r=-0,432$ при $p=0,01$); бажанням бути привабливим для інших ($r=-0,332$ при $p=0,05$); здатністю сильно кохати ($r=-0,316$ при $p=0,05$).

Отже, чим більш дошлюбний партнер відчуває дію суб'єктивних життєвих ускладнень, тим більше реагує на вплив зовнішніх умов; хвилюється через внутрішні проблеми; тривожиться; частіше відчувається пригніченим, соціально дистанційованим; нездатним кохати; йому важко бути привабливим для свого обранця(-ниці), поводитись невимушено, почуватися розкуто у взаєминах з протилежною статтю.

6. Показник *«Дистанція у стосунках з іншими людьми»* має прямі зв'язки з:

наявністю/відсутністю близьких контактів ($r=0,530$ при $p=0,01$); рівнем довіри до людей ($r=0,446$ при $p=0,01$); складністю бути привабливим для інших ($r=0,410$ при $p=0,01$); невимушеністю поведінки ($r=0,390$ при $p=0,05$); складностями у взаємодії/роботі з іншими людьми ($r=0,390$ при $p=0,05$); впливом зовнішніх умов на душевний стан ($r=0,339$ при $p=0,05$); відкритістю ($r=0,335$ при $p=0,05$); турботою про інших ($r=0,329$ при $p=0,05$); умінням подобатись іншим ($r=0,311$ при $p=0,05$);

та обернений зв'язок зі схильністю до тривоги ($r=-0,386$ при $p=0,05$).

Отже, чим більше партнер по близьких стосунках дистанціюється від інших, тим менше його душевний стан залежить від зовнішніх впливів: він уникає зайвих контактів, відчувається менш пригніченим; оскільки не намагається подобатись людям, перебувати з ними у тісних взаєминах, турбуватися про них, приваблювати їх; інакше – він втрачає невимушеність поведінки, починає тривожитись, відчуває недовіру до оточуючих і може надмірно відверто висловитись щодо них.

7. Показник «Складність роботи з іншими людьми» має прямі зв'язки з:

частотою хвилювання про інших людей ($r=0,486$ при $p=0,01$); складністю бути привабливим для інших ($r=0,447$ при $p=0,01$); невимушеною поведінкою ($r=0,442$ при $p=0,01$); обстоюванням своїх інтересів ($r=0,386$ при $p=0,05$); уявленням інших про силу/слабкість особистості партнера ($r=0,379$ при $p=0,05$); рівнем довіри до людей ($r=0,378$ при $p=0,05$); наявністю/відсутністю тісних контактів з іншими ($r=0,327$ при $p=0,05$).

Отже, чим легше партнеру працювати з іншими людьми, тим більше він відчуває довіру до них; шукає близьких контактів; турбується про них; приваблює інших, поводить з ними невимушено. Зважаючи на це, оточуючі визнають його сильною особистістю, здатною відстояти свої інтереси.

Особливості уявлень про шлюбного партнера та особливості побудови сімейних взаємин з ним у дорослих

Математична процедура кореляційного аналізу показала наявність низки достовірних прямих та обернених зв'язків у дорослих респондентів між

уявленнями про особистісні особливості шлюбних партнерів та їх проявами у реальних стосунках. Найбільшу кількість кореляційних зв'язків було утворено наступними показниками.

1. Показник «*Відчуття пригніченості*» має прямі зв'язки зі:

схильністю відчувати тривогу ($r=0,464$ при $p=0,01$); занепокоєнням через внутрішні проблеми ($r=0,461$ при $p=0,01$); частотою дорікання самому собі ($r=0,416$ при $p=0,01$); частотою виникнення конфліктів з іншими ($r=0,393$ при $p=0,01$); ускладненням/полегшенням собі життя ($r=0,362$ при $p=0,05$); впливом зовнішніх умов на душевний стан ($r=0,345$ при $p=0,05$); неврівноваженістю ($r=0,326$ при $p=0,05$);

та обернені зв'язки з:

рівнем того, наскільки його цінують люди ($r=-0,557$ при $p=0,01$); відчуттям наявності/відсутності соціальної дистанції з іншими людьми ($r=-0,441$ при $p=0,01$); рівнем терпимості ($r=-0,403$ при $p=0,01$); складністю бути привабливим для інших ($r=-0,381$ при $p=0,01$); рівнем відвертості ($r=-0,296$ при $p=0,05$); рівнем уміння поводитись з грошима ($r=-0,292$ при $p=0,05$).

Отже, чим вищий рівень занепокоєння внутрішніми проблемами партнера, тим нижчий рівень терпимості; сильніший вплив зовнішніх обставин на внутрішні переживання; більша конфліктність, соціальна дистанційованість від інших, неврівноваженість; партнер схильний до ускладнення власного життя; поряд з тим зменшується зацікавленість тим, чи цінують його люди, чи привабливо він виглядає, чи толерантним здається, чи відверто висловлюється; у пригніченому стані, навіть, втрачається інтерес до фінансових питань.

2. Показник «*Уміння подобатись іншим людям*» має прямі кореляційні зв'язки з:

відчуттям наявності/відсутності відстані у взаємодії з іншими ($r=0,597$ при $p=0,01$); умінням обстоювати свої життєві інтереси ($r=0,547$ при $p=0,01$); оцінкою людьми успіхів в роботі ($r=0,534$ при $p=0,01$); рівнем того, наскільки цінують його люди ($r=0,445$ при $p=0,01$); умінням поводитись невимушено ($r=0,358$ при $p=0,05$); турботою про інших ($r=0,333$ при $p=0,05$); поведінкою з

протилежною статтю ($r = 0,326$ при $p = 0,05$); складністю у співпраці з іншими ($r = 0,324$ при $p = 0,05$); акторськими здібностями ($r = 0,304$ при $p = 0,05$); уявленнями інших про власну силу/слабкість ($r = 0,292$ при $p = 0,05$); рівнем бажання спілкуватися ($r = 0,289$ при $p = 0,05$);

та обернений кореляційний зв'язок із впливом на душевний стан зміни зовнішніх умов ($r = -0,336$ при $p = 0,05$).

Отже, чим легше партнеру сподобатись іншим людям, тим більш він прагне до спілкування; тим менше зовнішні умови впливають на душевний стан; оточуючі вище оцінюють його особистісні та професійні якості; він почувається ближчим до інших; простіше налагоджує професійні контакти; частіше турбується про інших; адекватно обстоює свої інтереси; демонструє розвинені акторські здібності; люди вважають його сильною особистістю; поводить себе невимушено; розкуто почувається у присутності представників протилежної статі.

3. Показник «*Неврівноваженість*» має прямі кореляційні зв'язки із:

конфліктною поведінкою ($r = 0,416$ при $p = 0,01$); скеровуванням поведінки інших ($r = 0,405$ при $p = 0,01$); схильністю до тривоги ($r = 0,342$ при $p = 0,05$); занепокоєнням внутрішніми проблемами ($r = 0,334$ при $p = 0,05$); ускладненням/полегшенням собі життя ($r = 0,333$ при $p = 0,05$); впливом зовнішніх умов на душевний стан ($r = 0,313$ при $p = 0,05$);

та обернені кореляційні зв'язки з:

рівнем терпимості ($r = -0,462$ при $p = 0,01$); уявленнями про власну цінність для інших ($r = -0,454$ при $p = 0,01$); складнощами у привабливості для інших ($r = -0,442$ при $p = 0,01$); наявністю поступливості/впертості ($r = -0,377$ при $p = 0,01$); складнощами встановлювати близькі контакти з іншими людьми ($r = -0,295$ при $p = 0,05$).

Отже, чим легше партнер виходить з себе, тим більше він нетерплячий, схильний керувати поведінкою інших; на його душевний стан більше впливають зовнішні обставини; він частіше занепокоєний своїми внутрішніми

проблемами; більш тривожний, конфліктний, впертий; не поцінований іншими; йому важче тісно контактувати з оточуючими і бути привабливим для інших.

4. Показник *«Рівень оцінки іншими людьми»* має прямі зв'язки з:

рівнем терпимості ($r=0,534$ при $p=0,01$); наявністю/відсутністю соціальної дистанції ($r=0,532$ при $p=0,01$); думкою людей про партнера як про сильну/слабку особистість ($r=0,439$ при $p=0,01$); оцінкою професійної компетентності ($r=0,411$ при $p=0,01$); умінням поводитись з грошима ($r=0,358$ при $p=0,05$); поведінкою з протилежною статтю ($r=0,347$ при $p=0,05$); умінням обстоювати свої інтереси ($r=0,340$ при $p=0,05$); ставленням до правди ($r=0,308$ при $p=0,05$); поступливістю/впертістю ($r=0,304$ при $p=0,05$); складністю бути привабливим для інших ($r=0,299$ при $p=0,05$);

та обернені кореляційні зв'язки з:

рівнем схильності до тривоги ($r=-0,315$ при $p=0,05$); частотою виникнення конфліктів з іншими людьми ($r=-0,313$ при $p=0,05$).

Отже, чим вище цінують партнера інші люди, тим більш він терплячий; менш схильний до тривоги й конфліктної поведінки; більш успішний як професіонал; краще розпоряджається грошима; правдивий; не усувається від соціуму; більш поступливий; його вважають сильною особистістю, що автоматично підвищує рівень його привабливості для інших, розкутості у взаємодії з протилежною статтю і дає право на обстоювання своїх інтересів.

5. Показник *«Наявність/відсутність соціальної дистанції»* має прямі кореляційні зв'язки з:

умінням бути привабливим для інших ($r=0,436$ при $p=0,01$); думками людей про партнера як сильну/слабку особистість ($r=0,433$ при $p=0,01$); умінням обстоювати свої інтереси ($r=0,391$ при $p=0,01$); оцінкою людьми успіхів у роботі ($r=0,365$ при $p=0,01$); поведінкою з протилежною статтю ($r=0,347$ при $p=0,05$); рівнем відкритості ($r=0,310$ при $p=0,05$); уміннями працювати в тісному контакті з іншими ($r=0,306$ при $p=0,05$); акторськими здібностями ($r=0,306$ при $p=0,05$);

та обернені кореляційні зв'язки зі схильністю до фантазій ($r=-0,418$ при $p=0,01$) та схильністю до пригнічення гніву і досади ($r=-0,300$ при $p=0,05$).

Отже, чим ближчим партнер відчуває себе до інших людей, тим він більш терплячий; не схильний накопичувати гнів та досаду; тим краще інші оцінюють його успіхи в роботі; він відвертий; несхильний до фантазій; хороший актор; орієнтований на співпрацю з іншим; здатен обстоювати свої життєві інтереси; сильна, приваблива для інших особистість, яка вільно почувається в оточенні представників протилежної статі.

6. Показник «*Здатність до тісної співпрацювати з іншими людьми*» має прямі кореляційні зв'язки з:

умінням обстоювати свої інтереси ($r=0,478$ при $p=0,01$); здатністю сильно кохати ($r=0,411$ при $p=0,01$); складнощами у невимушеній поведінці ($r=0,384$ при $p=0,01$); умінням бути привабливим для інших ($r=0,375$ при $p=0,01$); думкою людей про партнера як сильну/слабку особистість ($r=0,371$ при $p=0,01$); поведінкою з протилежною статтю ($r=0,330$ при $p=0,05$); акторськими здібностями ($r=0,311$ при $p=0,05$); терпимістю ($r=0,306$ при $p=0,05$);

та обернений кореляційний зв'язок з впливом зовнішніх умов на душевний стан ($r=-0,357$ при $p=0,05$).

Отже, легкість тісної співпраці з іншими людьми партнеру забезпечують: терпимість; незалежність від зовнішніх обставин, що впливають на душевний стан, здатність кохати; акторські здібності; привабливість для інших людей; невимушеність поведінки; розкута поведінка з протилежною статтю. Це дозволяє іншим оцінювати партнера по шлюбних стосунках як сильну особистість, яка має право обстоювати свої інтереси.

7. Показник «*Уміння обстоювати власні інтереси*» має прямі кореляційні зв'язки з:

думкою людей про партнера як сильну/слабку особистість ($r=0,502$ при $p=0,01$); невимушеною поведінкою ($r=0,446$ при $p=0,01$); професійною успішністю ($r=0,438$ при $p=0,01$); умінням поводитись з грошима ($r=0,404$ при $p=0,01$); близькими соціальними зв'язками з іншими ($r=0,372$ при $p=0,01$);

орієнтацією на спілкування ($r=0,355$ при $p=0,05$); акторськими здібностями ($r=0,341$ при $p=0,05$); розкутістю з протилежною статтю ($r=0,330$ при $p=0,05$); умінням керувати людьми ($r=0,315$ при $p=0,05$).

Отже, краще обстоюють власні життєві інтереси партнери, які: націлені на спілкування; здатні керувати іншими людьми; успішні професіонали; фінансово соціалізовані (уміють поводитись з грошима); відверті; орієнтовані на інших людей; хороші актори; сильні особистості; невимушені у поведінці; розкуті у стосунках з протилежною статтю.

Структура уявлень про майбутнього шлюбного партнера у юнаків (група 18+)

У ході факторного аналізу даних, стосовно образу майбутнього шлюбного партнера у групі респондентів юнацького віку (Додаток В), оптимальною було визнано чотирифакторну структуру, що пояснює 50,30% загальної дисперсії.

Перший біполярний фактор отримав умовну назву ***“Раціональне ставлення до стосунків”*** (внесок до сукупної дисперсії – 19,716%), він репрезентує здебільшого доволі реалістичні та обмірковані вимоги до майбутнього постійного партнера по близьких стосунках та розкриває окремі вікові особливості опитаних: виконання (партнером) господарсько-побутових сімейних функцій (0,757), стурбованість зовнішністю (0,655), акуратність (0,626), виконання господарсько-побутових сімейних функцій/домагання (0,605), функція особистісної ідентифікації з партнером (0,579), невимушеність (0,547), емоційно-психотерапевтична функція (0,521), близький до інших людей (0,400), конфліктний (-0,697).

У юнаків уявлення про майбутнього шлюбного партнера ґрунтується переважно на двох ключових аспектах, один з них висвітлює базові сімейні цінності, зокрема: вирішення господарсько-побутових проблем родини (зазначені задачі мають активно вирішуватися як обранцем(-цею), так і самими опитаними) та виконання емоційно-психотерапевтичних функцій (у цьому випадку роль “емоційного лідера” сім’ї у питаннях корекції психологічного клімату й моральної підтримки покладаються виключно на обранця(-ницю).

Другий аспект стосується уявлень опитаних про зовнішність партнера(-рки) та її привабливість для оточуючих. Саме турбота партнера про зовнішній вигляд, акуратність, соціальна близькість до оточуючих, невимушеність й не конфліктність поведінки сприяє особистісній ідентифікації опитаних з їхніми обранцями(-цями). Зазначене вище повністю відповідає потребам юнацького віку у пошуку близької людини для побудови сім'ї і налагодження інтимних стосунків.

Другий біполярний фактор отримав умовну назву **“Особистісні характеристики. Соціабельність”** (внесок до сукупної дисперсії – 12,015%), він репрезентує особливості встановлення міжособистісних контактів, здібності до зав'язування взаємин з іншими: довірливий (0,752), близький до інших (0,618), відкритий (0,481), стурбований (-0,770), тривожний (-0,744).

Для юнаків уміння встановити контакт з партнером по спілкуванню позитивно впливає на формування особистості молодого людини. Дякуючи спілкуванню та вмінню будувати близькі стосунки юнаки встановлюють довірчі стосунки з оточуючими, включаються в різноманітні види діяльності. Саме ці якості заслуговують повагу і любов у партнера(-ки) по близьких стосунках, що має вирішальне значення для підтримання юнацької самоповаги.

Третій уніполярний фактор з умовною назвою **“Надійність партнера”** (внесок до сукупної дисперсії – 9,794%) складається з таких компонентів: вміє зберігати таємниці (0,791), впертий (наполегливий) (0,656), розкутий (0,630), прагматичний (0,627), наділений акторськими здібностями (0,621) і розкриває потреби опитаних стосовно їх партнерів(-рок) як суб'єктів довірчого спілкування.

Саме в юнацькому віці психологічне становлення «Я» переживається, як нечіткий неспокій, відчуття внутрішньої порожнечі, невизначеного очікування. Звідси – сильне зростання потреби у соціальній взаємодії з одночасним підвищенням вибірковості спілкування, тому що не кожному партнеру (навіть по досить близьких стосунках) можна довірити свій внутрішній світ.

Четвертий уніполярний фактор з умовною назвою **“Ставлення до партнера як до «хорошого сім'янина»”** (внесок до сукупної дисперсії – 8,775%) увійшли такі компоненти: здатне сильно кохати (0,705), вміє обстоювати свої інтереси (0,640), врівноважений (0,611), прихильний до інших (0,582), стриманий (0,420) розкриває особливості побудови стосунків у парі.

Позитивне ставлення до партнера як, до гарного сім'янина полягає у наявності і відкритій демонстрації взаємного кохання, з одного боку, врівноваженості і стриманості – з іншого, демонструє спрямованість на розгляд партнера(-ки) як потенційного(-ої) чоловіка чи дружини.

Структура уявлень про шлюбного партнера у дорослих респондентів(група 40+)

У ході факторного аналізу даних, стосовно структури уявлень дорослих респондентів про їх нинішнього шлюбного партнера (Додаток Г), оптимальною було визнано п'ятифакторну структуру, що пояснює 49,27% загальної дисперсії.

Перший уніполярний фактор з умовною назвою **“Ставлення до подружніх обов'язків”** (15,933%) репрезентує важливі сімейні цінності та настанови щодо партнера(-рки): зовнішня привабливість, загальний рівень (0,853), емоційно-терапевтична функція (загальний рівень і очікування) (0,785 і 0,781), зовнішня привабливість, очікування (0,743), соціальна активність, очікування (0,664), зовнішня привабливість, домагання (0,663), емоційно-терапевтична функція, домагання (0,581), господарсько-побутова функція (загальний рівень и домагання) (0,571 і 0,539), батьківсько-виховна функція, очікування (0,426), екстраверт (0,424).

Кількість функцій рольових очікувань і домагань явно зросла, порівняно з юнаками, емоційно-терапевтична, господарсько-побутова, батьківсько-виховна, зовнішня привабливість, а кількість особистісних рис – зменшилася (тільки екстраверсія). Саме для дорослих людей стає характерним звернення до сімейної сфери як до однієї з найголовніших, коли вже настає розуміння, що

частина життя «за плечима». Дорослий розуміє, що «час минає» не на їх користь, і відбувається звернення до внутрішніх переживань, аналізу прожитого

Другий біполярний фактор з умовною назвою **“Ефективність міжособистісної взаємодії”** (10,784%) включає наступні характеристики побудови партнером гармонійних взаємин з оточенням: сильний (0,827), розкута поведінка (0,753), акторські здібності (0,728), подобається іншим (0,597), близький до інших людей (0,516), невимушеність поведінки (0,503), вміє зберігати таємниці (0,371), невірнoважений (-0,435).

Дорослі в успішній міжособистісній взаємодії, в основному, орієнтуються на показники сили, акторських здібностей, розкутої і невимушеної поведінки, в той час, коли юнаки у взаєминах спираються на встановлення тісних контактів, заснованих на довірі й відкритості.

Третій уніполярний фактор (9,089%) з умовною назвою **“Соціальна компетентність партнера”** містить такі компоненти: комунікабельність (0,706), акуратність (0,659), успішність, на думку інших (0,579), лідер (0,561), ощадливий/вміє поводитись з грошима (0,501), незалежний (0,480), відкритий (0,423), потребує кохання (0,398).

На думку дорослих, саме комунікабельність виступає максимально позитивною якістю їхнього шлюбного партнера; вони розуміють, що вміння встановлювати контакти з різними людьми, сприяє формуванню позитивного іміджу обранця(-ницю) у найближчому соціальному колі. Дорослі опитані вважають такого партнера відкритим і достойним кохання.

Четвертий біполярний фактор з умовною назвою **“Невротизуючі риси партнера”** (7,159%) містить особистісні риси, прояв яких час від часу насторожує і дратує респондентів у своїх обранцях: ускладнює своє життя (0,724), стурбований (0,678), пригнічений (0,648), тривожний (0,646), конфліктний (0,625), терплячий (-0,606).

Дорослих опитаних невротизують ситуації, в яких їхні партнери занадто переймаються своїм зовнішнім виглядом, тривожаться через внутрішні та зовнішні проблеми, проявляють нетерплячість, тим самим ускладнюючи життя

не тільки собі, а й шлюбному партнеру. Для респондентів важливо, щоб їх партнери були врівноваженими та не хвилюватися через дрібниці.

П'ятий уніполярний фактор з умовною назвою **“Прийняття відповідальності за родину”** (6,300%) репрезентує базову сімейну цінність – ставлення до членів своєї сім'ї в цілому і до батьківських обов'язків, зокрема: не дорікає собі (приймає себе таким, який є) (0,683), здатен сильно кохати (0,640), батьківсько-виховна функція, домагання (0,631), турботливість (0,558).

Якщо юнаки найважливішою характеристикою партнера-«хорошого сім'янина» вважають особистісну рису – врівноваженість (адекватні емоційні прояви), то дорослі опитані «хорошим сім'янином» вважають партнера, який реально виконує функціональну роль – батьківсько-виховну та проявляє особистісну рису – турботливість.

Отриманий масив емпіричних даних було піддано математико-статистичній обробці із застосуванням програми з пакету прикладних статистичних засобів (SPSS 26.0 for Windows). Після обробки первинних даних проведено порівняльний аналіз уявлень про сімейно-шлюбні відносини та про образ шлюбного партнера у респондентів вікових груп (за допомогою процедури застосування t- критерію Ст'юдента).

За допомогою t-критерія Ст'юдента було виявлено статистично достовірні відмінності в уявленнях представників різних вікових груп про сімейно-шлюбні відносини та про шлюбного партнера за наступними показниками (Таблиця 19, Додаток Д).

Таблиця 19

Особливості уявлень різних вікових про шлюбного партнера та сімейно-рольові функції за t-критерієм Ст'юдента

№	Назва категорії	Середнє значення у групах		Критерій t-різниці	Sig	Достовірність різниці за t-критерієм Ст'юдента
		18+	40+			
1.	Комунікабельність	5,93	4,59	,043	0,000	Достовірно ($p \leq 0,001$)
2.	Потреба в коханні	5,86	5,24	,352	0,045	Достовірно ($p \leq 0,05$)
3.	Відкритий – Потайний	5,05	4,33	,497	,046	Достовірно ($p \leq 0,05$)
4.	Привабливий – Не	5,69	4,76	,210	,007	Достовірно ($p \leq 0,001$)

	привабливий для інших					
5.	Молодість – Старість	4,41	5,22	,035	,019	Достовірно ($p \leq 0,05$)
6.	Здатен – Не здатен сильно кохати	6,38	5,57	,132	,003	Достовірно ($p \leq 0,001$)
7.	Наявні – Відсутні акторські здібності	4,57	3,67	,920	,012	Достовірно ($p \leq 0,05$)
8.	Сильний – Слабкий	5,95	5,31	,018	,013	Достовірно ($p \leq 0,05$)
9.	Невимушеність	5,60	4,71	,092	,009	Достовірно ($p \leq 0,001$)
10.	Господарсько-побутова функція (домагання)	5,11	6,06	,729	,015	Достовірно ($p \leq 0,05$)
11.	Господарсько-побутова функція (загал. показник)	10,71	11,80	,075	,050	Достовірно ($p \leq 0,05$)
12.	Батьківсько-виховна функція (домагання)	4,93	6,92	,580	,000	Достовірно ($p \leq 0,001$)
13.	Батьківсько-виховна функція (загал. показник)	11,64	13,82	,034	,000	Достовірно ($p \leq 0,001$)
14.	Соціальна активність (РОП, домагання)	7,38	6,59	,814	,011	Достовірно ($p \leq 0,05$)
15.	Соціальна активність (РОП загальний показник)	13,61	12,28	,735	,011	Достовірно ($p \leq 0,05$)

Комунікабельність, сила характеру, наявність акторських здібностей, здатність сильно кохати, привабливість для інших та невимушеність, які узагальнено можна назвати соціальними здібностями. Ця особлива відмінність пов'язана зі специфікою вирішення провідних завдань віку: для юнаків процес спілкування та взаємодії виступає однією з них; саме соціальна компетентність демонструє успішність партнера, його надійність в очах інших та у ставленні соціуму до самого партнера; в той час, коли для представників групи дорослих опитуваних, соціальні здібності, дещо відходять назад, поступаючись сімейним обов'язкам та виконанню відповідних ролей (виховної та господарсько-побутової).

Достовірна відмінність результатів спостерігається й за показниками відкритості і потреби в коханні, які відображають фундаментальні властивості соціальних контактів, соціальної поведінки, які більше виражені у юнаків. Юнаки більше орієнтовані на встановлення широких соціальних контактів, оскільки вони вирішують вікове завдання – уникнути самотності; у дорослих опитаних це завдання вже вирішено, тому їхня соціальна активність йде на спад.

Аналізуючи сімейні функції (опитувальник «РОП» А.М. Волкова), ми знову спостерігаємо попередньо описану тенденцію щодо прояву соціальної активності у досліджуваних групах. Стосовно окремих сімейних функцій, бачимо наступне: у респондентів групи 40+ господарсько-побутова (домагання) та батьківсько-виховна (домагання), функції виражені більше, ніж у юнаків.

Дорослі опитувані, орієнтуючись на розв'язання завдань зрілого віку, демонструють сформовані потреби у виконанні батьківсько-виховної та господарсько-побутової функцій у родині (не бажаючи поступатися у цьому своїм партнерам). Можна припустити, що така тенденція спостерігається через набуття дорослими респондентами реалістичності у поглядах на сімейно-шлюбні відносини: вони вже готові брати на себе відповідальність за сім' та виконувати певні обов'язки, в той час, як юнаки демонструють неготовність до самостійного ведення господарства та виховання дітей.

2.4. Лекція на тему: розширення уявлень про сучасний стан сім'ї та шлюбу

Ціль: розширення у студентської молоді уявлень про феномени сучасної «сім'ї» та «шлюбу»

План:

1. Поняття сім'ї та шлюбу
2. Розвиток шлюбно-сімейних відносин на сучасному етапі
3. Характеристика базових функцій сім'ї
4. Типологія сімей: альтернативні моделі
5. Альтернативні форми шлюбно-сімейних відносин

1. Поняття сім'ї та шлюбу

Сім'я – це група людей, яка складається з чоловіка та жінки, їхніх дітей (власних чи прийомних) та інших близьких родичів, що живуть разом; соціальний осередок, який найтісніше об'єднує людей на основі шлюбних і

кровних зв'язків. Сім'я є першоосновою духовного, економічного та соціального розвитку суспільства.

Це складне соціальне утворення, кожний член якого одночасно є і неповторною особистістю, індивідуальністю, і складовою частиною єдиного цілого – сімейної групи [39].

Тепер нам слід з'ясувати якими ознаками сім'я відрізняється від інших малих груп: – шлюбні або родинні зв'язки між її членами; – особливі психологічні, етичні і правові відносини; – максимальні індивідуальні відмінності членів сім'ї; – спільність побуту; – підвищена емоційна значущість сімейних подій; – довічна приналежність до сімейної групи; – максимальний ступінь неофіційності родинних контактів [51].

В основі сім'ї зазвичай покладено шлюбні стосунки, тому ці поняття тісно пов'язані. Але їх не слід плутати з поняття. Сім'я є складнішою системою взаємин, ніж шлюб, тому що вона поєднує не тільки чоловіків, жінок, але і їхніх дітей, інших родичів.

Шлюб – укладений та суспільно зареєстрований союз двох людей з метою створення та підтримання родинних взаємин

Шлюбні відносини є дуальними за формою, універсальними за значенням і унікальними за природою. Дуальність подружніх відносин обумовлена статевим диморфізмом (взаємини чоловіка та жінки) і подвійністю мети шлюбу – дружнім сумісним сімейним життям і продовженням роду. Універсальність шлюбу і сім'ї пов'язана з їх найкращою формою корисного соціального об'єднання. Унікальність шлюбу і сім'ї криється в їх емоційному і родинному потенціалі, своєрідному мистецтві бути разом [42].

На взаємостосунки в родині впливають зовнішні і внутрішні чинники.

До зовнішніх чинників відносять сукупність матеріальних і духовних умов, існуючих в даному суспільстві (рівень економічного розвитку, політична стабільність, культурні надбання тощо).

Внутрішні чинники, які визначають успішність родинної взаємодії, розкриваються через індивідуальні психологічні шлюбні або родинні зв'язки

між її членами максимальний ступінь неофіційності родинних контактів довічна приналежність до сімейної групи підвищена емоційна значущість сімейних подій спільність побуту максимальні індивідуальні відмінності членів сім'ї особливі психологічні, етичні і правові відносини [46].

Шлюб – укладений та суспільно зареєстрований союз двох людей з метою створення та підтримання родинних взаємин.

Особливої значущості в розвитку подружніх відносин набувають життєві стратегії шлюбних партнерів, що розкриваються у певних критеріях: – внутрішній контроль – зовнішній контроль; – егоїзм – соціоцентризм (альтруїзм); – орієнтація на суспільні норми – на себе; – ухвалення суперечностей – їх неприйняття; – відчуття власної гідності – невіра в себе [47].

2. Розвиток шлюбно-сімейних відносин на сучасному етапі

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст., в умовах соціально-економічної та постіндустріальної трансформації українського суспільства, тенденції розвитку шлюбу і сім'ї сповнені протиріч, відбуваються значні зміни у шлюбно-сімейних процесах і структурах, що безпосередньо впливає на динаміку народжуваності. Їх причиною є ті кардинальні зміни у матримоніальній та репродуктивній поведінці населення розвинених країн, якими характеризується постіндустріальний етап розвитку цивілізації: зниження рівня шлюбності, підвищення віку укладання шлюбу, поширення різноманітних форм шлюбного партнерства, нестабільність подружніх відносин і зростання рівня розлучень, поширеність позашлюбної народжуваності і неповних сімей тощо. Однак у транзитивному соціумі сучасної України, в умовах демографічної кризи, ці демографічні трансформації продукують ряд складних соціально-демографічних проблем. Вплив національних традицій, наслідків соціально-економічної та демографічної криз опосередковує, трансформує прояв загальноєвропейських закономірностей демографічного розвитку в Україні [44].

Сучасна родина у своєму розвитку характеризується трансформаційними тенденціями, причому як позитивними, так і негативними. Ці зміни стосуються вже етапу дошлюбного вибору, зокрема [47]:

- зростання вільного вибору партнера, що породжує більшу критичність;
- збільшення віку молодих людей, що вступають в шлюб;
- поєднання мотивації розрахунку та симпатії при виборі шлюбного партнера.

Для сучасних родин характерними є ряд взаємопов'язаних ознак:

- зростання вимог до вдалого шлюбного життя;
- зменшення дітонародження та кількості дітей в сім'ї;
- поєднання сімейної та професійної самореалізації;
- послаблення гендерної диференціації у виконанні родинних функцій;
- зниження влади батьків над дітьми і влади чоловіків над жінками;
- посилення міграційних процесів, в які потрапляє сучасна сім'я

Вдалий шлюб не зводиться натепер лише до соціальної захищеності, фінансового достатку та побутової облаштованості, а першочергово передбачає психологічну сумісність і взаєморозуміння між подружжям [47].

Подружжя пара обмірковує питання дітонародження, не завжди розглядаючи репродуктивну родинну функцію як головну. Поінформованість молодих людей щодо контролю дітонародження дозволяє визначатись і щодо кількості нащадків. Більшість жінок і чоловіків успішно поєднують сімейну і професійну самореалізацію, зокрема жінка має можливість і працювати, і виховувати дітей.

Спостерігається також тенденція взаємозаміни чоловіка і дружини у виконанні родинних функцій. Приміром, чоловік готує їжу, облаштовує домашній побут, а дружина має прерогативу у зароблянні грошей (переважно щодо міських жителів). Втрачається традиційна патріархальна жорсткість у

розподілі родинної влади, як щодо подружньої пари, так і щодо батьків над дітьми. Економічна і політична нестабільність в країні чи регіоні, а також прагнення покращити, урізноманітнити життя провокують родину до зміни місця проживання, що потребує психологічного та побутового пристосування [49].

Однак багато психологів і соціологів говорять про кризу сучасної моногамної сім'ї. Ця криза спричинюється деформацією, невизначеністю і навіть частковою втратою сімейних цінностей в результаті різкої зміни моделі суспільного життя і має типові ознаки: – розповсюдження нетрадиційних форм співіснування – незареєстрований шлюб, шведська родина, одностатеві шлюби тощо; – поширеність особистісної самотності; – поширеність неповних сімей; – зростання кількості розлучень, лояльне ставлення до них.

В цілому можна відзначити, що сучасна сім'я будується навколо подружніх відносин, а не на догоду кровним; росте тенденція членів родини до індивідуалізації; виникають альтернативні форми шлюбно-сімейних взаємин; шлюб звільняється від релігійних, національних, соціально-демографічних забобонів; формуються нові способи рішення сімейних проблем, з'являються передумови розповсюдження егалітарних родин [50].

Науковці прогнозують такі тенденції розвитку шлюбу та сім'ї: – втрата прерогативи зареєстрованого шлюбу, поширення альтернативи між ним та іншими формами співіснування, – поява відкритого шлюбу, де відносини між подружжям базуються на взаємній довірі, відвертості, відкритості спілкування, рівноправності та партнерстві; – зростання явища міжнародних шлюбів (наразі близько 4% українців одружуються з іноземцями), – у соціалізації дітей з батьківського дому до власної родини з'явиться проміжна ланка – різноманітні любовні зв'язки, пробний шлюб, життя в групі, незареєстрований шлюб; – число дітей, що виховуються в неповних сім'ях, буде зростати; – з дітоцентриської форми сім'я трансформуватиметься в подружню, а з авторитарної – в егалітарну [47].

3. Характеристика базових функцій сім'ї

В процесі спільної життєдіяльності члени родини виконують ряд функцій, які визначаються їх потребами. Зазвичай у наукових класифікаціях фігурують певні сімейні функції, які називають традиційними: – господарсько-економічна; – репродуктивна; – освітньо-виховна; – рекреативна; – регенеративна; – комунікативна [43].

Реалізація господарсько-економічної функції пов'язана з харчуванням сім'ї, придбанням і налаштуванням домашнього майна, одягу, взуття, впорядкування житла, створенням домашнього затишку, організацією життя та побуту сім'ї, формуванням і витратами домашнього бюджету. Вже на початкових етапах життя молодой родини так звані домашні справи формують внутрішньо-сімейні відносини, створюють необхідні передумови формування родинної згуртованості, а також визначають можливі конфліктогенні області взаємостосунків [57].

Комунікативна функція є дуже важливою для родини, адже спілкування в ній носить найбільш близький і значущий характер. Ця функція втілюється через налагодження та підтримання ефективного спілкування у внутрішніх межах родини, а також організацію комунікації у зовнішніх межах родини (родичі, знайомі, громадські організації).

Рекреативна функція пов'язана з відпочинком, організацією дозвілля, турботою про здоров'я і емоційне благополуччя членів сім'ї. Для молодого подружжя суттєвим є гармонійне забезпечення сексуальної функції, адже взаємне подружнє кохання в значній мірі залежить від характеру задоволення сексуальних потреб, особливостей їх регулювання. Відтак ця функція втілюється у організації стабільних взаємно приємних інтимних стосунків, а також турботі про сексуальне здоров'я членів подружньої пари [58].

Пов'язана з попередньою родинною функцією репродуктивна. Ця функція забезпечує продовження роду та зміцнення кохання і втілює ставлення подружжя до проблеми дітонародження, яка в нинішніх умовах часто пов'язана з суперечністю: визнання дітей чинником стабілізації сім'ї, але водночас

джерелом невідворотних проблем (від неприйнятних умов для життєзабезпечення дітей до з часом деформованих подружніх взаємин). Тож репродуктивна функція за сучасних умов включає в себе контроль дітонародження [59].

Освітньо-виховна функція полягає у задоволенні потреб в батьківстві і материнстві, контактах з дітьми, їх вихованні, самореалізації в нащадках. Ця функція забезпечує первинну соціалізацію дітей (їх родинне виховання у дошкільному дитинстві), а також супровід навчання дітей у альтернативних родині соціальних інститутах (дитсадок, школа й університет). Регенеративна функція пов'язана із успадкуванням статусу, прізвища, майна, соціального становища. Сюди ж можна віднести і передачу якихось родинних цінностей, реліквій (від ювелірних прикрас до альбому з фотографіями). Окрім традиційних функцій можна виділити й інші, які виникли в сучасній сім'ї. Так, розповсюдження шлюбів за мотивацією взаємності почуттів спричинило виникнення нової родинної функції – психотерапевтичної, яка реалізується через такі аспекти: – визнання, ласка, турбота як вираження позитивних почуттів; – емоційна підтримка членами родини один одного; – допомога у самореалізації, сприяння особистісному розвитку.

Подружнє та родинне щастя суттєво визначається дією цієї функції, тобто в даний час сімейне існування значно залежить від сформованості і стабільності близьких емоційних відносин [44].

4. Типологія сімей: альтернативні моделі

Капіталістичний лад змінив традиційну патріархальну родину на нуклеарну (від латинського «нуклеус» – ядро; термін запропонований американським соціологом Ж.П. Мурдоком в 1949 році). Нуклеарна сім'я – родина, яка складається з базових членів сім'ї – чоловіка і дружини; може бути бездітною чи з дітьми [52].

Сучасна моногамна сім'я може мати декілька видів, типології яких відрізняються між собою за певними ознаками. Так, за структурою родина може

бути нуклеарною (подружня пара з дітьми чи без них) і розширеною (подружня пара з дітьми і хто-небудь з родичів чоловіка або/і дружини, що проживає та залучений до побутової праці) [58].

Розповсюдженою є типологія родин за наявністю та кількістю дітей: – інфертильна – бездітна; – одnodітна – сім'я з однією дитиною; – малодітна – сім'я з двома дітьми; – багатодітна – родина, де є троє чи більше дітей.

Беручи до уваги склад подружжя у нуклеарній родині (простій) з дітьми, отримуємо поділ сімей на: – повні (де наявні і чоловік, і дружина); – неповні (дітей виховує хтось один із батьків); – функціонально неповні (формальна наявність обох батьків, але один із них фактично не займається вихованням дітей).

Залежно від наявності основного із батьків виділяють: – материнські; – батьківські неповні сім'ї [60].

За кількістю поколінь в родині розрізняють [58]: – неповну просту (мати або батько з дитиною чи з декількома дітьми); – неповну розширену: мати (батько) з одним або декількома дітьми й іншими родичами.

У родині з дітьми вагомим чинником аналізу та підставою для типології стає характер їх виховання: – сприятлива; – педагогічно-слабка; – соціально-неблагополучна; – проблема [59].

Сприятливою вважається сім'я, де панує високий авторитет вихователів, у їх ставленні до дітей поєднується повага і вимогливість, нечасті конфлікти розв'язуються конструктивно, є власні традиції та ритуали. Для педагогічно слабкої родини властиві низькі виховні характеристики, перевага віддається фізичному стану та самопочуттю дитини. Проблемними називають сім'ї, в яких у подружжя відсутня єдність виховних вимог щодо дітей та нерозвинені вміння співробітництва, конфлікти набувають хронічного деструктивного характеру. Найбільш негативний вплив на дітей несе соціально-неблагополучна родина, якій характерні низький культурний рівень членів сім'ї, вживання алкоголю, наркотиків одним або обома членами подружжя, соціально несприятлива поведінка [53].

Фігурує також типологія сімей за характером провідних потреб, куди відносяться: – сім'ї наївно-споживацького типу (провідними є фізіологічні та матеріальні потреби), – родини духовного типу (домінує задоволення духовних потреб) з інтелектуальним і культурним різновидами, а також – сім'ї фізичного типу (найбільш важливим підтримання хорошої фізичної форми та збереження здоров'я) з дозвільно-мандрівним і спортивно-оздоровчим різновидами [48].

- За сімейним стажем подружжя, то виокремлюються такі типи родин: – молодята (перший місяць після весілля); – молода сім'я (до п'яти років шлюбного стажу); – сім'я середнього подружнього віку (вік від п'яти до п'ятнадцяти років шлюбного стажу); – сім'я старшого подружнього віку (більше п'ятнадцяти років подружнього життя).

- За розподілом влади: – авторитарна сім'я – родина, яка характеризується строгим, беззаперечним підкоренням одного шлюбного партнера іншому та дітей батькам; демократична сім'я – родина, що заснована на взаємній пошані її членів, на розподілі сімейних ролей відповідно до потреб конкретних обставин, на сумісному ухваленні всіх важливих рішень.

- За соціально-рольовими ознаками та пріоритетами розрізняють традиційні, дітоцентристські і подружні родини, поява та домінування яких відображають історичний поступ розвитку інституту сім'ї.

В сучасних родинх ці типи існують паралельно, змішано, хоча і зберігаючи основні ознаки якогось типу. Якщо в традиційній сім'ї основою взаємостосунків є пошана до чоловіка і батька як головного авторитету, то в дітоцентристській такою об'єднувальною ланкою є щастя дитини. Відносини чоловіка і дружини у подружній родині є взаєминами рівноправних особистостей, що мають спільні чи узгоджені життєві та сімейні цінності, а народження та виховання дитини у такої подружньої пари є одним із ряду повноцінних родинних напрямків розвитку [57].

5. Альтернативні форми шлюбно-сімейних відносин

Протягом кількох останніх десятиліть у західному суспільстві, а від недавнього часу і в Україні, з'явилося і набуло поширення багато альтернативних форм сімейних структур і способів життя.

Незареєстровані шлюби. Останнім часом зростає кількість дорослих людей, які живуть разом із особами протилежної статі, не будучи пов'язані з ними сімейними чи шлюбними зв'язками. Майже половина громадян віком від 26 до 36 років деякий час віддає перевагу подібному способу життя. Такий стиль життя раніше траплявся досить рідко. Різне збільшення числа незареєстрованих пар пояснюється тим, що подібна поведінка в останні роки стала соціально прийнятною, а також тим, що підвищився вік вступу у перший шлюб. Незареєстровані шлюби практикуються переважно серед молодих людей, які є мешканцями великих міст. Рідко вибирають такий стиль життя релігійні особи. Більшість пар, які живуть у незареєстрованому шлюбі, не мають дітей, оскільки відчують себе не так стабільно, як одружені пари і не впевнені у своїй здатності разом долати труднощі [29].

Серійна моногамія. Цей стиль життя передбачає декілька циклів шлюбу і розлучення. Кількість осіб, які одружуються по декілька останнім часом зростає і трапляється не лише в середовищі богемі. Це пов'язано, насамперед, із полегшенням процедури розлучення [44].

Неповні сім'ї. Найчастіше це сім'ї, які утримують жінки. Зростання кількості таких родин є наслідком зростання кількості розлучень, а також жінок, які народжують дітей поза шлюбом. Якщо у 1940 р. тільки 11 % всіх чорношкірих родин у США "очолювала" жінка-одиначка, то у 2011 р. їх було уже 58 % від загальної кількості. "Матері-одиначки" тепер не піддаються такій обструкції і зневазі, як колись. Такий стиль життя сьогодні є цілком соціально прийнятним. Більшість жінок, які є самотійні і можуть самі себе матеріально забезпечити, не хочуть ставати у залежність від чоловіків тільки тому, що цього вимагають соціальні традиції нуклеарної сім'ї. Однак статистико-соціологічні дослідження свідчать, що більшість неповних сімей переживає значні труднощі:

постійний брак часу, коштів, почуття самотності, відчуття відповідальності за долю дитини. Дослідження показують, що ймовірність дитячої злочинності у неповних сім'ях є удвічі вищою, ніж у повних. Що більше, діти із неповних сімей демонструють рівень розвитку нижчий від середніх показників, характерних для цього віку [61].

Самотність. Самотні люди не становлять монолітної соціальної групи тому, що серед них є і неодружені, і розлучені, й овдовілі. Самотність – непостійний і неоднозначний статус. Між полюсами вільної і незалежної людини, і людини, яка знемагає від самотності є багато різних перехідних форм людей, які свідомо або внаслідок певних обставин залишилися самотніми. Цікаво, що кількість неодружених і незаміжніх зростає відповідно із підвищенням рівня освіти. Це особливо стосується жінок [52].

Гомосексуальні пари. Гомосексуалізм – це надання переваги сексуальному партнерству із особою однієї статі. Згідно оцінок Інституту сексуальних досліджень Альфреда К. Кінсі, 5-6% дорослого населення США має гомосексуальну орієнтацію. Очевидно таке співвідношення гомо- і гетеросексуалів властиве не тільки для США. Останнім часом гомосексуалізм легалізували у більшості країн (найперше це сталося у США, штаті Іллінойс, у 1961 р.; на території колишнього Радянського Союзу, в тому числі й в Україні, де-факто це сталося після розпаду СРСР). У деяких країнах дозволили навіть укладання шлюбу між представниками однієї статі.. Гомосексуальні пари зазвичай приймають такі взірці сімейного життя, які існують серед гетеросексуальних пар. Для них так само є істотним романтичне кохання, як і практичні аспекти сімейного побуту [62].

Комуна – це своєрідна форма розширеної сім'ї. Члени комун вважають, що йдучи в комуни, вони втікають від філістерства (святенництва), самотності, матеріалізму і лицемірства суспільства і його сімейної основи. Норми стосунків між членами окремих комун – різні. У багатьох комунах головним завданням вважається виховання дітей батьківським колективом. Є комуни у яких практикується груповий шлюб. Американський соціолог Артур Елліс, який

досліджував комуни хіпі наприкінці 60-х рр. XX ст. відзначав, що всі вони є нестабільними. Це пояснюється насамперед тим, що майже неможливо віднайти чотирьох або більше дорослих людей, які зможуть жити у любові та гармонії. У комунах надзвичайно складно координувати щоденне життя так, щоб уникнути ревнощів і конфліктів. Існують також проблеми розподілу роботи і лідерства [44].

Отже, загалом, можемо констатувати, що традиційна модель нуклеарної сім'ї, коли чоловік заробляв гроші поза домом, дружина дбала про дім, а діти були залежними від батьків, сьогодні вже не є абсолютно домінуючою. Чи означає це, що нуклеарна сім'я зникає? Дехто вважає, що так і є. Інші схиляються до думки, що нуклеарна сім'я радше перебудовується, ніж занепадає. Зростає гуманізм, більше уваги приділяється розвитку особистості. Сім'я – жертва соціальних змін. Кожен етап у розвитку сім'ї пов'язаний із відмиранням одних і формуванням інших функцій, зі зміною як масштабів, так і характеру її соціальної діяльності. Однак, при усіх змінах, для суспільства відтворення населення є життєво необхідним, тому воно завжди культивуватиме певну форму сім'ї як механізм цього відтворення.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ

Юнаки пов'язують поняття «сім'я» з її первинним складом та функціями. Дорослі уявляють сім'ю колом осіб, котрі мають сімейні правовідносини. Опитані обох груп вважають сім'ю місцем де, можна відчувати розуміння і повне прийняття; тут їм спокійно. Причини створення сім'ї у юнаків: не бути самотніми, надавати/мати підтримку, продовжити свій рід. Щоб сім'я була благополучною їм необхідні взаєморозуміння, повага, кохання, воно ж і виступає умовою створення сім'ї в обох групах. Серед вікової групи 18+ є особи, неготові до створення сім'ї; пояснюючи це своєю матеріальною неспроможністю і небажанням брати на себе відповідальність. Переважна більшість досліджуваних обох вікових груп очікують приємного сімейного життя, усвідомлюючи певні труднощі. Для вікової групи 18+ ідеальна сім'я та, в якій присутні – розуміння, гармонія, підтримка, кохання, повага, допомога, для групи 40+ – гармонія, розуміння, кохання, повага.

Структура уявлень про шлюбного партнера у юнаків включає: “Раціональне ставлення до стосунків”, “Соціабельність”, “Надійність партнера”, “Ставлення до партнера як до «хорошого сім'янина»”.

Дорослі опитані у своїх шлюбних партнерах звертають увагу на наступне: “Ставлення до подружніх обов'язків”, “Ефективність міжособистісної взаємодії”, “Соціальна компетентність партнера”, “Невротизуючі риси партнера”, “Прийняття відповідальності за родину”.

Романтичні уявлення юнаків про сімейні стосунки передбачають: виконання партнером інтимно-сексуальної функції; зовнішню привабливість, комунікативну компетентність, силу особистості, стриманість, акторство та невимушеність поведінки, а також – невичерпну соціальну активність.

Уявлення дорослих респондентів про сім'ю більш реалістичні: від шлюбного партнера очікують переважно виконання провідних обов'язків (забезпечення побутово-господарських потреб родини та участі у вихованні дітей), до особистісних особливостей обранця вимоги мінімальні: виглядати якомога молодшим (краса і молодість наразі стають провідними цінностями)

ВИСНОВКИ

На підставі проведеного теоретико-емпіричного дослідження уявлень різних вікових про сім'ю та шлюб, можна зробити наступні висновки.

1. Уявлення про сім'ю та шлюб витримали ряд трансформацій, доповнень та уточнень у ході еволюції. Наразі уявлення про сім'ю та шлюб у юнаків та представників зрілого покоління дуже ускладнені і потребують спеціальної сімейної політики, яка буде заохочувати сімейну організацію життя суспільства, і забезпечить безперервне втілення фундаментальних сімейних функцій – народження і виховання дітей.

2. Дані емпіричного дослідження дозволили виявити, що сучасна сім'я розглядається юнаками через призму первинного складу (ступені спорідненості її представників) та функцій, існуючих між членами родини; для дорослих сім'я виступає юридично узаконеним соціальним інститутом.

Опитані обох груп вважають *сім'ю*:

- місцем, де панує розуміння і прийняття їх такими, якими вони є, що створює безпечні умови для виникнення внутрішнього спокою та розслаблення;
- причини її створення полягають у: бажанні «не бути самотніми», «надавати/отримувати підтримку», «продовжувати свій рід»;
- умовою створення сім'ї залишається кохання;
- благополуччя сім'ї гарантується взаєморозумінням, повагою, коханням;
- ідеальна сім'я передбачає наявність розуміння, гармонії, кохання, поваги між чоловіком і дружиною (юнаки доповнюють цей перелік ще й «підтримкою» та «допомогою»);
- ознаками «справжньої» сім'ї виступає задоволеність подружжя одне одним та «спільне проведення часу» (у юнаків) і «постійне спільне проживання подружжя і дітей» (у дорослих);
- забезпечення всіх потреб родини – це обов'язок обох партнерів;
- прийнятними стають окремі альтернативні форми сімейно-шлюбних відносин («громадянська», «партнерська» сім'ї), якщо «це комфортно їх членам».

3. **Шлюб** для представники обох вікових груп – це:

– «союз партнерів, заснований на коханні і спільних обов'язках», а також «прихисток від буденних негараздів» та «віддушину»;

– максимально прийнятними його варіантом є «традиційний шлюб»

Юнаки розглядають шлюб ще й як «офіційне узаконення сім'ї» та усвідомлене бажання «створити родину», не вбачаючи жодних шлюбних обмежень в його укладенні, функціонуванні, статусі партнерів.

4. Структура образу **дошлюбного партнера** у респондентів юнацького віку включає: серйозність його ставлення до стосунків; соціабельність; надійність; характеристики партнера, як (потенційно) «хорошого сім'янина».

5. Структура образу **шлюбного партнера** у дорослих опитаних містить: ставлення до подружніх обов'язків; ефективність міжособистісної взаємодії; соціальну компетентність партнера; прийняття невротизуючих рис партнера; відповідальності за родину.

6. Уявлення юнаків про сімейні стосунки мають переважно романтичний характер і передбачають: виконання партнером інтимно-сексуальної функції; зовнішню привабливість, комунікативну компетентність, силу особистості, невимушеність поведінки та обов'язкову соціальну активність.

Уявлення дорослих про сімейні стосунки мають більш реалістичний характер: виконання шлюбним партнером провідних обов'язків (забезпечення побутово-господарських потреб родини та участі у вихованні дітей), до особистісних особливостей обранця вимоги мінімальні: виглядати якомога молодшим (краса і молодість – пріоритетні у сучасному світі).

7. На основі проведеного дослідження, було розроблено інформаційно-розвивальне заняття (лекцію) для юнаків та представників зрілого покоління, спрямоване на розширення їхніх уявлень про феномен сім'ї та шлюбу.

Перспективами подальших наукових розвідок, на нашу думку, виступає вивчення крос-культурних та гендерних відмінностей уявлень представників різних вікових груп про цінність сім'ї та шлюбу у трансформаційному соціумі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Александров Ю.И., Александрова Н.Л. Субъективный опыт, культура и социальные представления. Москва, 2009. 320 с.
2. Альбуханова К.А. Современная психология: Состояние и перспективы исследований. Социальные представления и мышление личности. Москва, 2002. Т. 3. 288 с.
3. Андреева Г.М. Социальная психология. Учебник для высших учебных заведений. Москва, 2001. 290 с.
4. Андреева Т.В. Семейная психология. Учебное пособие. Санкт-Петербург, 2004. 244 с.
5. Бондаревська І.А. Теорія соціальних репрезентацій: актуальні напрями досліджень / І.О. Бондаревська, В.О. Михайленко. Вісник Одеського національного університету. Психологія. 2011. №16. С. 24-30.
6. Бурова С.Н. Современная семья: крах или другая жизнь? *Социология*. 2015. №2. С. 4-15
7. Вержибок Г.В. Семейные ценности студенческой молодежи как матрица построения будущего. *Южно-Российский журнал социальных наук*. 2018. Т. 19. №3. С. 75-95
8. Волкова А.Н. Ролевые ожидания и притязания в браке РОП. URL: <http://www.vashpsixolog.ru/psychodiagnostic-school-psychologist/60-diagnosis-of-family-relationships/591-questionnaire-role-expectations-and-aspirations-in-marriage-rma> (дата обращения 09.09.2019).
9. Выготский Л.С. Психология развития человека. М., 2005. 1136 с.
10. Георгадзе Т. Функціонування сім'ї в умовах української соціальної політики. *Молодь і ринок*. 2019. №1. С. 125-129.
11. Гиссенский личностный опросник. URL: <https://www.twirpx.com/file/1121455/> (дата обращения 09.09.2019).
12. Голод С.И. Стабильность семьи: социологический и демографический аспекты. *Общественные науки в СССР*. 1985. №3. С. 124-128.

13. Горецька О. Психологія сім'ї: навчальний посібник для студентів ВНЗ / за ред. Ткачука О.В. Бердянськ: Бердян. держав. педаг. ун-т, 2015. 216 с.
14. Готична субкультура. URL: <https://www.gothic.net> (дата звернення 30.11.2019).
15. Дворецька Г. В. Соціологія : навчальний посібник. Київ, 2001.
16. Донцов А.И., Емельянова Т.П. Концепция социальных представлений в современной французской психологии. Москва, 1987. 127 с.
17. Дюркгейм Э. Социология. Ее предмет, метод, предназначение / В. М. Бакусев, Ю. В. Божко, А. Б. Гофман, В. М. Родин, В. В. Сапов, Н. Д. Саркитов и др. Москва, 1995. 352 с.
18. Емельянова Т.П. Социальное представление – понятие и концепция: итоги последнего десятилетия. *Психологический журнал*. 2001. №6. С. 39-47.
19. Емельянова Т.П. Социальное представление как форма существования идеологии в обществе. Социально-психологические факторы повышению эффективности идеологической деятельности в свете решений XXVI съезда КПСС. Ростов на Дону, 1982. С. 14-17.
20. Жадан І.В. Соціальні уявлення молоді: особливості та шляхи формування: [монографія] /за ред. І.В. Жадан. К., 2007. – 218 с.
21. Жодле Д. Социальное представление: феномен, концепт и теория / С. Московичи. М., 2007. С. 372 – 394.
22. Заграт И. А. Психология биэтнических семейных отношений: монографія. М.: Прометей, 2016.
23. Кан В.С. Республика Тува в цифрах и фактах. *Плюс Информ*. 2011. №12. 28 с.
24. Кохання без поспіху. Портрет української сім'ї. Тиждень ЮА. URL: <https://tyzhden.ua/Society/209165> (дата звернення 02.03.2020).
25. Крушельницкая О.Б. Социальная психология образования: учебное пособие. М., 2015.
26. Левикова С.И. Молодежная субкультура. М., 2004. 608 с.

27. Левина А.А. Семья в системе ценностей современной молодежи: социологический аспект. Современные научные исследования и инновации. 2013. №10. URL: <http://web.snauka.ru/issues/2013/10/28016> (дата звернення: 02.02.2020).

28. Ляшенко Н.О. Сучасні альтернативні форми шлюбу. [https://mail.google.com/mail/u/0/?tab=rm&ogbl#starred/FMfcgxwHNVvtHLhvHdMtzfWHCCRRngrT?projector=1&messagePartId=0.1]: Нац. техн.ун-т. Електрон. текст, дані. Харків, 2015. 1 електрон. опт. диск (CD-R).

29. Маценко Л.М. Педагогіка сімейного виховання. Київ, 2015. 373 с.

30. Мельник, О.В., Кравченко, Т.В., Канішевська, Л.В., Пархоменко, О.М. Сімейні цінності: навчально-методичний посібник до навчальної програми "Сімейні цінності". Івано-Франківськ, 2014. 251 с.

31. Мид М. Мужское и женское. Исследования полового вопроса в изменяющемся мире. М., 2004. С. 174-188.

32. Московичи С. От коллективных представлений к социальным. *Вопросы психологии*. 1992. №2. С. 62-63.

33. Московичи С. Социальная психология. СПб., 2007. 592 с.

34. Московичи С. Социальные представления: Исторический взгляд. *Психологический журнал*. 1995. Т. 16, №1; Т. 16, №2. 356 с.

35. Мышлявцев Б.А. Современная Тува – нормативная культура, конец XX - начало XXI вв. Новосибирск, 2002. 206 с.

36. Олійник В.В. Сім'я як першооснова духовного економічного та соціального розвитку суспільства: психологічний аспект. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Психологія і педагогіка*. 2013. №23. С. 183-188.

37. Ондар Л.М., Доспаноол Д.В. Представления тувинской студенческой молодежи о семье и браке. *Научно-педагогическое обозрение*. 2017. №1. С. 72-80.

38. Пастущин О. Альтернативні форми сім'ї та шлюбу. IX Всеукраїнська студентська науково-технічна конференція "Природничі та гуманітарні науки. Актуальні питання". Тернопіль, 2016.

39. Понятие семьи и брака. studbooks.net. URL: https://studbooks.net/1654418/psihologiya/ponyatie_semi_braka (дата звернення 25.03.2020).

40. Романюк Л.П. Модель сучасної родини / Е.О. Мордовенко, Н. І. Бібіка. Львів, 2014. 20 с.

41. Самосадова Е.В., Сухарева Н.Ф. Представление о семье и браке в субъективной картине жизненного пути молодежи. *Пензенский психологический вестник* [электр. научн. журнал]. 2017. №2. 12 с. (дата звернення 01.12.2019)

42. Семейведение: характеристика и анализ. URL: <https://knowledge.allbest.ru/sociologosy/c-2c0a65625a3ac68b4c53b89521306c26.html> (дата звернення 01.12.2019).

43. Семья и её основные функции. PSYERA. URL: https://psyera.ru/semya-i-eyo-osnovnye-funkcii_12682.htm (дата звернення 21.03.2020).

44. Сімейні трансформації: Чому ми не повернемось до ідеалу традиційної родини. Електронний ресурс WOMO. URL: <https://womo.ua/suchasni-transformatsiyi-rodini-ta-batkivstva-yak-sotsiologiya-peremagaye-mifotvorchist/> (дата звернення 13.01.2020).

45. Славская А.Н. Правовые представления российского общества. Российский менталитет: вопросы психологической теории и практики. Москва, 1997. С. 83.

46. Слюсар Л.І. Сім'я в сучасній Україні. Демографічні процеси та тенденції. К., С. 27-28.

47. Соціологія сім'ї та шлюбу. Методичні матеріали занять. Харків, 2019. 9 с.

48. Столярчук О.А. Психологія сім'ї: навчальний посібник / за ред. ПП Щербатих О. В. Кременчук, 2015. 136 с.

49. Сущность семьи как социального института. profile-edu. URL: <http://www.profile-edu.ru/sushhnost-semi-kak-socialnogo-instituta-page-2.html> (дата звернення 02.03.2020).
50. Танчин І.З. Альтернативні форми сім'ї та шлюбу. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-13145.html> (дата звернення 03.03.2020).
51. Танчин І.З. Соціологія: навчальний посібник для студентів ВНЗ. Київ, 2008, 351 с.
52. Типологія сім'ї // Студопедія: файловий архив студентів. URL: https://studopedia.su/5_39202_tipologiya-simi.html (дата звернення 05.02.2020).
53. Фомін Ф.В. Еволюція сімейно-шлюбних стосунків у сучасному суспільстві. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2012. №3. С. 82-88.
54. Харчев А.Г. Брак и семья в СССР. М., 1979. 365 с.
55. Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького. Основні функції сім'ї // StudFiles: файловий архив студентів. URL: <https://studfile.net/preview/6489160/page:40/> (дата звернення 20.04.2020).
56. Шлюб та сім'я: поняття, сутність, типологія. Навчальні матеріали онлайн. URL: https://pidruchniki.com/18540516/sotsiologiya/shlyub_simya_ponyattya_sutnist_tipologiya (дата звернення 12.02.2020).
57. Шлюб, сім'я та дітородні орієнтації в Україні. Київ, 2008. 256 с.
58. Шнейдер Л.Б. Семейная психология: 6-е изд., испр. и доп. учебник для бакалаврата. М.: Юрайт, 2019. 503 с.
59. Шнейдер Л.Б. Семья: оглядываясь вперед. СПб.: Питер, 2013. URL: https://thelib.ru/books/l_b_shneyder/semya_oglyadyvayas_vpered-read.html (дата звернення 20.03.2020).
60. Южноукраинский национальный педагогический университет им. К.Д. Ушинского. Типологія сімейних структур // StudFiles: файловий архив студентів. URL: <https://studfile.net/preview/5458107/page:55/> (дата звернення 05.05.2020).
61. Kelly Weisberg D. Alternative Family Structures and the Law. *The Family Coordinator*. Vol. 24, No. 4 (Oct., 1975), pp. 549-559. URL:

<https://litportal.ru/avtory/zagrat-idrisovna-aygumova/read/page/1/kniga-psihologiya-bietnicheskih-semeynyh-otnosheniy-304898.html> (дата звернення 01.03.2020).

62. Leslie Strong D. Alternative Marital and Family Forms: Their Relative Attractiveness to College Students and Correlates of Willingness to Participate in Nontraditional Forms. *Journal of Marriage and Family*. Vol. 40, No. 3 (Aug., 1978), pp. 493-503

Д) очікую чогось незвичайного і захопливого (як “американські гірки”)

Е) свій варіант відповіді _____

9. Чи можете Ви вважати батьківську сім'ю зразком для побудови власних сімейних стосунків?

А) так, цілком;

В) можу, але будуватиму свою сім'ю

Б) можу, але не у всіх життєвих ситуаціях;

Г) ні, не можу (не хочу)

10. Чи Ваші батьки і зараз перебувають у шлюбі?

А) так;

В) не розлучені, але не живуть разом;

Б) ні (розлучені);

Г) розлучені, але живуть разом

11. Якщо Ваші батьки наразі перебувають у шлюбі, скільки років вони вже разом?

А) від 5 до 10 років;

В) більше 15 років;

Б) 10-15 років;

Г) інша відповідь _____

12. Ідеальна сім'я для мене – це ...

13. Чи можна вважати сім'єю людей, які проживають разом і перебувають у незареєстрованих стосунках (тобто, живучи разом, не одружені офіційно)?

А) так (чому?) _____

Б) ні (чому?) _____

В) інший варіант _____

14. Які умови ви вважаєте невід'ємними ознаками справжньої сім'ї?

А) Наявність дітей

Б) Постійне спільне проживання подружжя і дітей

В) Наявність спільного майна

Г) Спільне проведення часу

Д) Задоволеність подружжя одне одним.

Е) свій варіант _____

15. Хто, на Вашу думку, повинен забезпечувати сім'ю матеріально?

А) Забезпечувати повинні і чоловік і дружина в однаково рівних умовах.

Б) Забезпечувати повинен чоловік, а жінка йому тільки допомагати по господарству і у виховувати дітей.

В) Якщо у жінки є бажання самостійно забезпечувати сім'ю, то чоловік може займатися господарством.

Г) Свій варіант _____

Анкета авторська «Сучасний шлюб»

1. Шлюб це...
2. Шлюб необхідно вкладати офіційно, тому що _____

3. Які обмеження створює для партнерів зареєстрований шлюб?

4. Причини укладання шлюбу оберіть одну чи декілька причин, що є найбільш важливими для вас:

А) «Так роблять усі», чому не я?	Г) впевненість у завтрашньому дні
Б) у дитини повинна бути справжня родина	Д) кохання
В) щоб хтось був поряд	
Є) свій варіант відповіді _____	
5. Скільки пара має перебувати у стосунках ДО укладення офіційного шлюбу?

А) від півроку до року;	В) більше 2-х років;
Б) від року до двох років	
Г. свій варіант _____	
6. Нижче наведені варіанти існування сучасних шлюбних відносин, оберіть, будь ласка:
 - 2-3 варіанти шлюбу, які, на Вашу думку, мають право на існування (Ви могли б вважати їх прийнятними для себе);
 - 2-3 варіанти шлюбів, які не мають права на існування (вони абсолютно НЕ прийнятні для Вас)
 - 1) **Бездітна сім'я, child free, інфертильна сім'я**
(Коли я більшість свого вільного часу витрачаю на себе, свої інтереси, друзів і роботу та близькі стосунки з моїм партнером, що несумісні з появою дитини. Мене цілком влаштовує спілкування з дітьми тільки в якості тітки, дядька, вчителя, а не в якості батьків).
 - 2) **Спільне проживання без офіційної реєстрації шлюбу (фактичні шлюби, співпроживання)**
(Я вбачаю необхідність у спільному проживанні до шлюбу: щоб краще пізнати одне одного, і перевірити свої почуття.
Якщо людям добре одне з одним, то я не бачу сенсу в реєстрації шлюбу).
 - 3) **Гостьові шлюби, регулярно роздільні шлюби, годвин-шлюб.**
(У регулярно-роздільних шлюбах чоловік і дружина на певній стадії вважають за краще жити окремо протягом тривалого проміжку часу, вони вибирають просторову ізоляцію, щоб запобігти рутинізації відносин, побутових колізій, тим самим досягти максимального задоволення індивідуальних запитів.
Я хочу проводити спільний час зі своїм обранцем на нейтральній території. Не хочу псувати наші стосунки побутовими справами та демонструвати свої звички обранцю(ниці). Прагну до окремого бюджету. Думаю, що спільне проживання можливо, якщо з'явиться дитина).

4) Самотність

(На прикладі своїх батьків я знаю, як важко заводити сім'ю «не ставши на ноги», тому вважаю, що свої стосунки я буду будувати, коли матиму перспективну роботу, що здатна прогодувати мою сім'ю, та власне житло).

5) Транснаціональні сім'ї живуть по різні боки кордону держави, намагаючись підтримувати активні контакти та дистанційно виконувати свої сімейні функції

(Я вважаю, що можу вільно мати стосунки з обраницею(-ем) за межами кордону, я впевнена(-ий), що ми зможемо впоратися з нашими обов'язками і кохати одне одного так само сильно).

6) Відкриті шлюби, (вільні відносини) орієнтовані на спілкування і індустрію культури. У відкритих шлюбах подружжя не визнає розлучення як найкращого вирішення сімейних проблем. Члени подружжя стають незалежними в інтелектуальній і професійній сфері (і нерідко – в сексуальній)

(Ми з моїм партнером перебуваємо у таких стосунках, коли маємо одне від одного вільні інтереси, можемо проводити окремо свій вільний час і спокійно ставимось до наявності в одного з нас чи в обох іншого партнера по сексуальних стосунках).

7) Свінгерство. Форма відкритого шлюбу

(У наших стосунках припустимі й нешлюбні сексуальні практики, нерідко в присутності мого шлюбного партнера).

8) Патріархальна (традиційна). Авторитарна сім'я

(Я дотримуюсь думки, що в моїй сім'ї головою є чоловік, він же і забезпечує нашу сім'ю, а жінка займається вдома домашніми справами та вихованням дітей).

9) Егалітарна сім'я, колективістська сім'я

(Я та мій/моя партнер(-ка) займаємо рівні позиції у питаннях виховання дитини та планування сімейного бюджету і допомагаємо одне одному у вирішенні побутових справ).

10) Дітоцентрична сім'я

(У моїй сім'ї головне місце займає дитина. Ми всіляко намагаємось забезпечити її всім необхідним, іноді, навіть жертвуючи нашим часом, проведеним наодинці з обранцем(-ницею)).

11) Сім'я-«Віддушина»

(Наша сім'я є місцем для захисту, спокою; місцем, де мене завжди зрозуміють, допоможуть та нададуть слушної поради).

12) Сім'я типу спортивної команди або дискусійного клубу

(Ми плануємо і любимо подорожувати, відкривати для себе красу природи і культурно себе розвивати в різних куточках свого міста, держави та інших країн).

Додаток В

Матриця факторного аналізу проведених діагностичних методик у групі юнаків

Повна пояснена дисперсія»									
Компонент	Початкові власні значення			Суми квадратів навантажень вилучення			Суми квадратів навантажень обертання		
	Разом	% Дисперсії	Кумулятивний %	Разом	% Дисперсії	Кумулятивний %	Разом	% Дисперсії	Кумулятивний %
1	5,547	20,546	20,546	5,547	20,546	20,546	4,010	14,850	14,850
2	3,048	11,288	31,834	3,048	11,288	31,834	2,917	10,804	25,654
3	2,565	9,499	41,333	2,565	9,499	41,333	2,882	10,673	36,327
4	2,164	8,016	49,349	2,164	8,016	49,349	2,836	10,504	46,831
5	2,002	7,415	56,764	2,002	7,415	56,764	2,682	9,933	56,764
6	1,487	5,507	62,271						
7	1,310	4,853	67,124						
8	1,127	4,174	71,298						
9	1,061	3,929	75,227						
10	,933	3,455	78,682						
11	,857	3,176	81,858						
12	,801	2,967	84,825						
13	,668	2,475	87,300						
14	,575	2,128	89,428						
15	,529	1,958	91,386						
16	,426	1,576	92,962						
17	,387	1,434	94,396						
18	,346	1,283	95,680						
19	,297	1,099	96,778						
20	,254	,941	97,719						
21	,160	,593	98,312						
22	,116	,431	98,743						
23	,104	,384	99,127						
24	,086	,318	99,445						
25	,071	,261	99,707						
26	,055	,204	99,911						
27	,024	,089	100,000						

Метод виділення: Аналіз головних компонент.

а. У фазі аналізу використовуються тільки ті спостереження, для яких вік = 18-21.

Додаток В (закінчення)

Матриця факторного аналізу проведених діагностичних методик у групі юнаків

Компонента	Фактори				
	1	2	3	4	5
Zscore: Подобається – не подобається іншим	,827				
Zscore: Невимушеність – Скутість	,814				
Zscore: Привабливий – Не привабливий для інших	,774				
Zscore: Здатен – Не здатен сильно кохати	,731				
Zscore: Вміє – Не вміє відстоювати свої інтереси	,651				
Zscore: Вміє – не вміє зберігати таємниці		,751			
Zscore: Мрійливий – Прагматичний		,667			
Zscore: Впертий – Поступливий		,618			
Zscore: Вільний – Скутий		,613			
Zscore: Наявні – Відсутні акторські здібності		,601		-,339	
Zscore: Вміє – Не вміє зосереджуватись на завданні		,544			
Zscore: Молодість – Старість		,453			-,306
Zscore: Успішний – Не успішний, на думку інших			,795		
Zscore: Дорікає – Не дорікає собі			-,768		
Zscore: Пригнічений – Не пригнічений	-,429		-,727		
Zscore: Тривожний – Не тривожний			-,620		
Zscore: Цінують – Не цінують інші			,590		
Zscore: Екстраверт – Інтроверт				,914	
Zscore: Довірливий – Не довірливий				,859	
Zscore: Близький – Відсторонений щодо інших людей	,384			,633	
Zscore: Відкритий – Потаємний	,306			,558	
Zscore: Конфліктний – Товариський	-,396				-,708
Zscore: Вміє – Не вміє поводитись з грошима					,697
Zscore: Акуратний – Неаккуратний					,679
Zscore: Терплячий – Нетерплячий					,555
Zscore: Турботливий – Байдушний				,323	,555
Zscore: Сильний – Слабкий					,406

Метод виділення: Аналіз методом головних компонент.

Метод обертання: варімакс з нормалізацією Кайзера.

а. Обертання зійшлося за 6 ітерацій.

Додаток Г

Матриця факторного аналізу проведених діагностичних методик групі дорослих

Повна пояснена дисперсія									
Компонент	Початкові власні значення			Суми квадратів навантажень вилучення			Суми квадратів навантажень обертання		
	Разом	% Дисперсії	Кумулятивний %	Разом	% Дисперсії	Кумулятивний %	Разом	% Дисперсії	Кумулятивний %
1	3,401	17,004	17,004	3,401	17,004	17,004	2,929	14,647	14,647
2	3,026	15,132	32,136	3,026	15,132	32,136	2,725	13,625	28,272
3	2,224	11,118	43,254	2,224	11,118	43,254	2,631	13,156	41,428
4	2,001	10,005	53,259	2,001	10,005	53,259	2,366	11,831	53,259
5	1,499	7,494	60,753						
6	1,154	5,771	66,524						
7	1,044	5,220	71,744						
8	,889	4,443	76,187						
9	,792	3,962	80,150						
10	,685	3,425	83,575						
11	,636	3,182	86,757						
12	,579	2,895	89,652						
13	,462	2,308	91,960						
14	,370	1,849	93,809						
15	,316	1,578	95,387						
16	,264	1,322	96,709						
17	,230	1,149	97,858						
18	,156	,778	98,635						
19	,148	,740	99,375						
20	,125	,625	100,000						

Метод выделения: Анализ главных компонент.

а. В фазе анализа используются только те наблюдения, для которых вік = 40-60 .

Додаток Г (закінчення)

Матриця факторного аналізу проведених діагностичних методик групі дорослих

Компонента	Фактори			
	1	2	3	4
Zscore: Вільний – Скутий	,847			
Zscore: Наявні – Відсутні акторські здібності	,804			
Zscore: Сильний – Слабкий	,744			
Zscore: Врівноважений – Неврівноважений	-,641			
Zscore: Невимушеність – Штучність поведінки	,593			,314
Zscore: Конфліктний – Товариський		,729		
Zscore: Тривожний – Не тривожний		,698		
Zscore: Терплячий – Нетерплячий	,339	-,672		
Zscore: Врівноважений – Неврівноважений		,646	,372	
Zscore: Ускладнює – Полегшує собі життя		,617		
Zscore: Лідер – Підкорюваний (ведомый)			,756	-,331
Zscore: Акуратний – Неаккуратний			,637	
Zscore: Комунікабельний – Некомунікабельний			,627	
Zscore: Успішний – Неуспішний, на думку інших		-,422	,600	
Zscore: Потребує – Не потребує кохання			,569	
Zscore: Вміє – Не вміє зосереджуватись на завданні			-,390	
Zscore: Здатен – Не здатен сильно кохати				,725
Zscore: Дорікає – Не дорікає собі				,684
Zscore: Турботливий – Байдужий				,638

Метод виділення: Аналіз методом головних компонент.

Метод обертання: варімакс з нормалізацією Кайзера.

a. Обертання зійшлося за 5 ітерацій.

b. У фазі аналізу використовуються тільки ті спостереження, для яких вік = 40-60.

Додаток Д

Матриця t-критерію Ст'юдента для обох вікових груп (юнаків та дорослих)

Критерій для независимых выборок										
		Критерий равенства дисперсий Ливиня		t-критерий для равенства средних						
		F	Знач	Т	ст.св.	знач. (двосторонняя)	Средняя різниця	Средняя квадратичная погрешность різниця	95% довірчий інтервал для різниці	
									Нижня	Верхня
Терплячий	Передбачаються рівні дисперсії	2,293	,134	-,128	89	,899	-,0476	,3725	-,7878	,6926
	Не передбачені рівні дисперсії			-,126	80,336	,900	-,0476	,3776	-,7991	,7039
Комунікабельний\не комунікабельний	Передбачаються рівні дисперсії	4,199	,043	4,001	89	,000	1,3367	,3341	,6730	2,0005
	Не передбачені рівні дисперсії			4,049	88,999	,000	1,3367	,3302	,6807	1,9927
Лідер\прагне підкорятися	Передбачаються рівні дисперсії	,921	,340	,594	89	,554	,1973	,3322	-,4628	,8573
	Не передбачені рівні дисперсії			,592	85,458	,556	,1973	,3334	-,4656	,8602
Врівноважений\неврівноважений	Передбачаються рівні дисперсії	,635	,428	-1,113	89	,269	-,4184	,3759	-1,1653	,3286
	Не			-	88,848	,265	-,4184	,3726	-	,32

	передба чені рівні дисперс ії			1,123					1,15 88	20
Стурбовани й\спокійний	Передба чаються рівні дисперс ії	7,376	,008	,243	89	,809	,0816	,3361	- ,586 2	,74 95
	Не передба чені рівні дисперс ії			,237	73,733	,813	,0816	,3442	- ,604 3	,76 76
Гнівливий\с триманий	Передба чаються рівні дисперс ії	,280	,598	1,375	89	,173	,4864	,3537	- ,216 4	1,1 892
	Не передба чені рівні дисперс ії			1,368	84,885	,175	,4864	,3555	- ,220 4	1,1 932
Зверхній\не зверхній	Передба чаються рівні дисперс ії	4,934	,029	,123	89	,902	,0476	,3860	- ,719 4	,81 46
	Не передба чені рівні дисперс ії			,121	79,331	,904	,0476	,3920	- ,732 5	,82 77
Тривожний\ не тривожний	Передба чаються рівні дисперс ії	5,238	,024	-,527	89	,599	-,1973	,3740	- ,940 4	,54 59
	Не передба чені рівні дисперс ії			-,520	79,988	,604	-,1973	,3794	- ,952 2	,55 77
Успішний\н е успішний зі сторони інших	Передба чаються рівні дисперс ії	,933	,337	1,692	89	,094	,4354	,2573	- ,075 9	,94 66
	Не передба			1,715	88,958	,090	,4354	,2538	- ,068	,93 97

	чені рівні дисперс ії								9	
Довірливий\ не довірливий	Передба чаються рівні дисперс ії	1,843	,178	,699	89	,486	,2619	,3746	- ,482 4	1,0 062
	Не передба чені рівні дисперс ії			,691	81,162	,492	,2619	,3792	- ,492 5	1,0 163
Потребує кохання\не потребує	Передба чаються рівні дисперс ії	,876	,352	2,035	89	,045	,6122	,3009	,014 4	1,2 101
	Не передба чені рівні дисперс ії			2,043	88,069	,044	,6122	,2996	,016 8	1,2 077
Екстраверт\і нтроверт	Передба чаються рівні дисперс ії	6,411	,013	-,633	89	,529	-,1905	,3011	- ,788 7	,40 78
	Не передба чені рівні дисперс ії			-,619	74,896	,538	-,1905	,3078	- ,803 7	,42 28
Вміє\не вміє поводитись з грошима	Передба чаються рівні дисперс ії	,245	,622	1,862	89	,066	,5816	,3124	- ,039 1	1,2 024
	Не передба чені рівні дисперс ії			1,854	85,305	,067	,5816	,3137	- ,042 0	1,2 053
Пригнічени й\не пригнічени й	Передба чаються рівні дисперс ії	2,802	,098	,992	89	,324	,3129	,3155	- ,313 9	,93 98
	Не передба чені			,975	77,822	,333	,3129	,3211	- ,326 4	,95 22

	рівні дисперсії									
Відкритий\не відкритий	Передбачаються рівні дисперсії	,465	,497	2,019	89	,046	,7211	,3571	,0115	1,4307
	Не передбачені рівні дисперсії			2,022	87,344	,046	,7211	,3566	,0124	1,4298
Привабливий\не привабливий для інших	Передбачаються рівні дисперсії	1,596	,210	2,779	89	,007	,9354	,3366	,2666	1,6042
	Не передбачені рівні дисперсії			2,798	88,612	,006	,9354	,3343	,2712	1,5996
Незалежний\прив'язливий до людей	Передбачаються рівні дисперсії	,160	,690	,373	89	,710	,1293	,3462	-,5587	,8172
	Не передбачені рівні дисперсії			,371	83,811	,712	,1293	,3488	-,5643	,8228
Вміє\не вміє зберігати таємниці	Передбачаються рівні дисперсії	2,272	,135	-,513	89	,609	-,1769	,3450	-,8624	,5086
	Не передбачені рівні дисперсії			-,505	79,969	,615	-,1769	,3500	-,8733	,5196
Врівноважений\не врівноважений	Передбачаються рівні дисперсії	,780	,379	-,469	89	,640	-,2007	,4276	-,10504	,6490
	Не передбачені рівні			-,472	88,537	,638	-,2007	,4249	-,10449	,6436

	дисперс ії									
Молодість\с тарість	Передба чаються рівні дисперс ії	4,588	,035	- 2,454	89	,016	-,8197	,3341	- 1,48 35	- ,15 59
	Не передба чені рівні дисперс ії			- 2,406	76,619	,019	-,8197	,3407	- 1,49 82	- ,14 13
Акуратність \не акуратність	Передба чаються рівні дисперс ії	,052	,820	,613	89	,541	,2075	,3383	- ,464 7	,87 96
	Не передба чені рівні дисперс ії			,613	86,679	,541	,2075	,3385	- ,465 3	,88 03
Конфліктни й\не конфліктни й	Передба чаються рівні дисперс ії	3,067	,083	,246	89	,806	,0748	,3045	- ,530 2	,67 98
	Не передба чені рівні дисперс ії			,240	74,547	,811	,0748	,3115	- ,545 7	,69 54
Цінують\не цінують інші	Передба чаються рівні дисперс ії	,535	,466	,038	89	,970	,0136	,3575	- ,696 8	,72 40
	Не передба чені рівні дисперс ії			,038	84,589	,970	,0136	,3596	- ,701 4	,72 86
Ускладнює собі життя\полег шує	Передба чаються рівні дисперс ії	2,028	,158	,377	89	,707	,1395	,3701	- ,595 9	,87 48
	Не передба чені рівні дисперс			,372	81,369	,711	,1395	,3745	- ,605 6	,88 45

	ії									
Близький\відсторонений до інших людей	Передбачаються рівні дисперсії	6,328	,014	,331	89	,741	,1122	,3392	- ,5617	,7862
	Не передбачені рівні дисперсії			,324	75,382	,747	,1122	,3465	- ,5780	,8025
Мрійливий\прагматичний	Передбачаються рівні дисперсії	3,547	,063	1,794	89	,076	,6633	,3698	- ,0714	1,3980
	Не передбачені рівні дисперсії			1,769	80,333	,081	,6633	,3748	- ,0826	1,4092
Стурбований\не стурбований зовнішнім виглядом	Передбачаються рівні дисперсії	,176	,676	,343	89	,732	,1156	,3370	- ,5540	,7853
	Не передбачені рівні дисперсії			,342	85,783	,733	,1156	,3380	- ,5563	,7876
Працювати в групі/наоди нці	Передбачаються рівні дисперсії	,382	,538	,283	89	,778	,0850	,3003	- ,5116	,6817
	Не передбачені рівні дисперсії			,281	83,075	,780	,0850	,3029	- ,5175	,6875
Дорікає\не дорікає собі	Передбачаються рівні дисперсії	5,582	,020	1,367	89	,175	,4830	,3533	- ,2190	1,1850
	Не передбачені рівні дисперсії			1,342	77,454	,183	,4830	,3598	- ,2334	1,1994

Здатен\не здатен сильно кохати	Передба чаються рівні дисперс ії	2,308	,132	3,071	89	,003	,8095	,2636	,285 7	1,3 334
	Не передба чені рівні дисперс ії			3,107	89,000	,003	,8095	,2605	,291 9	1,3 272
Впертий\по ступливий	Передба чаються рівні дисперс ії	7,202	,009	-,107	89	,915	-,0442	,4125	- ,863 9	,77 55
	Не передба чені рівні дисперс ії			-,105	77,567	,916	-,0442	,4201	- ,880 6	,79 21
Турботливи й\не турботливи й	Передба чаються рівні дисперс ії	,277	,600	,988	89	,326	,2891	,2928	- ,292 6	,87 09
	Не передба чені рівні дисперс ії			,974	80,193	,333	,2891	,2969	- ,301 6	,87 99
Вміє\не вміє відстоювати інтереси	Передба чаються рівні дисперс ії	,002	,962	1,980	89	,051	,6054	,3057	- ,002 1	1,2 129
	Не передба чені рівні дисперс ії			1,968	84,222	,052	,6054	,3077	- ,006 5	1,2 174
Наявні\відс утнні акторські здібності	Передба чаються рівні дисперс ії	,010	,920	2,553	89	,012	,8980	,3518	,199 0	1,5 969
	Не передба чені рівні дисперс ії			2,547	86,069	,013	,8980	,3526	,197 1	1,5 988
Сильний\сл	Передба	5,789	,018	2,465	89	,016	,6463	,2621	,125	1,1

абкий	чаються рівні дисперс ії								4	671
	Не передба чені рівні дисперс ії			2,523	87,170	,013	,6463	,2562	,137 1	1,1 555
Подобається\не подобається іншим	Передба чаються рівні дисперс ії	4,175	,044	1,087	89	,280	,3333	,3067	- ,276 1	,94 27
	Не передба чені рівні дисперс ії			1,066	76,627	,290	,3333	,3128	- ,289 5	,95 62
Вміє\не вміє зосереджув атись на завданні	Передба чаються рівні дисперс ії	1,337	,251	,186	89	,853	,0714	,3842	- ,691 9	,83 48
	Не передба чені рівні дисперс ії			,184	80,939	,855	,0714	,3891	- ,702 7	,84 55
Невимушен ість	Передба чаються рівні дисперс ії	2,897	,092	2,652	89	,009	,8810	,3322	,220 9	1,5 410
	Не передба чені рівні дисперс ії			2,698	88,562	,008	,8810	,3265	,232 2	1,5 297
Вільно\скут о	Передба чаються рівні дисперс ії	,057	,811	1,358	89	,178	,4558	,3355	- ,210 9	1,1 225
	Не передба чені рівні дисперс ії			1,366	88,433	,175	,4558	,3336	- ,207 0	1,1 186
Інтимно- сексуальна	Передба чаються	17,29 8	,000	1,560	89	,122	,1837	,1178	- ,050	,41 77

	рівні дисперсії								3	
	Не передбачені рівні дисперсії			1,612	82,394	,111	,1837	,1139	- ,0430	,4103
Особистісна ідентифікація з партнером	Передбачаються рівні дисперсії	,169	,682	,394	89	,695	,1327	,3367	- ,5364	,8017
	Не передбачені рівні дисперсії			,395	87,336	,694	,1327	,3362	- ,5356	,8009
Господарсько-побутові очікування	Передбачаються рівні дисперсії	,052	,821	-,290	89	,772	-,0986	,3399	- ,7740	,5767
	Не передбачені рівні дисперсії			-,288	83,780	,774	-,0986	,3424	- ,7796	,5823
Господарсько-побутове домагання	Передбачаються рівні дисперсії	,121	,729	- 2,468	89	,015	-,9422	,3817	- 1,7006	- ,1838
	Не передбачені рівні дисперсії			- 2,467	86,638	,016	-,9422	,3820	- 1,7014	- ,1830
Господарсько-побутове загальний показник	Передбачаються рівні дисперсії	3,253	,075	- 1,987	89	,050	- 1,0816	,5444	- 2,1633	,0001
	Не передбачені рівні дисперсії			- 2,017	88,866	,047	- 1,0816	,5363	- 2,1473	- ,0160
Батьківсько-виховна очікування	Передбачаються рівні	2,220	,140	-,813	89	,418	-,2449	,3011	- ,8432	,3534

	дисперс ії									
	Не передба чені рівні дисперс ії			-,801	79,125	,426	-,2449	,3058	- ,853 7	,36 39
Батьківсько- виховна домагання	Передба чаються рівні дисперс ії	,309	,580	- 4,824	89	,000	- 1,989 8	,4125	- 2,80 94	- 1,1 702
	Не передба чені рівні дисперс ії			- 4,795	84,474	,000	- 1,989 8	,4149	- 2,81 49	- 1,1 647
Батьківсько- виховна загальний показник	Передба чаються рівні дисперс ії	4,628	,034	- 4,074	89	,000	- 2,173 5	,5336	- 3,23 36	- 1,1 133
	Не передба чені рівні дисперс ії			- 3,961	70,859	,000	- 2,173 5	,5487	- 3,26 77	- 1,0 793
Соціальна активність очікування	Передба чаються рівні дисперс ії	,336	,564	1,675	89	,097	,6054	,3615	- ,112 8	1,3 237
	Не передба чені рівні дисперс ії			1,687	88,605	,095	,6054	,3590	- ,107 9	1,3 188
Соціальна активність домагання	Передба чаються рівні дисперс ії	,056	,814	2,598	89	,011	,7891	,3038	,185 5	1,3 927
	Не передба чені рівні дисперс ії			2,601	87,335	,011	,7891	,3034	,186 2	1,3 920
Соціальна активність загальний показник	Передба чаються рівні дисперс	,115	,735	2,604	89	,011	1,333 3	,5121	,315 7	2,3 509

	ії									
	Не передбачені рівні дисперсії			2,619	88,407	,010	1,333 3	,5092	,321 5	2,3 452
Емоційно-психотерапевтична очікування	Передбачаються рівні дисперсії	4,500	,037	1,164	89	,247	,3912	,3360	- ,276 5	1,0 588
	Не передбачені рівні дисперсії			1,146	78,839	,255	,3912	,3414	- ,288 5	1,0 708
Емоційно-психотерапевтична домагання	Передбачаються рівні дисперсії	,379	,539	-,751	88	,454	-,2589	,3446	- ,943 8	,42 59
	Не передбачені рівні дисперсії			-,752	86,603	,454	-,2589	,3444	- ,943 6	,42 57
Емоційно-психотерапевтичний загальний показник	Передбачаються рівні дисперсії	,001	,973	,256	89	,798	,1429	,5570	- ,964 0	1,2 497
	Не передбачені рівні дисперсії			,257	87,598	,798	,1429	,5558	- ,961 7	1,2 474
Зовнішня привабливість очікування	Передбачаються рівні дисперсії	3,364	,070	,286	89	,776	,1088	,3810	- ,648 2	,86 58
	Не передбачені рівні дисперсії			,292	87,713	,771	,1088	,3730	- ,632 5	,85 01
Зовнішня привабливість домагання	Передбачаються рівні дисперсії	,658	,419	1,521	89	,132	,6327	,4160	- ,193 8	1,4 591

	Не передбачені рівні дисперсії			1,543	88,904	,126	,6327	,4100	- ,1819	1,4472
Зовнішня привабливість загальний показник	Передбачаються рівні дисперсії	1,155	,285	1,080	89	,283	,74150	,68671	- ,62299	2,10598
	Не передбачені рівні дисперсії			1,094	88,993	,277	,74150	,67806	- ,60579	2,08879